

O STANISŁAWIE GÓRSKIM,

KANONIKU

PŁOCKIM I KRAKOWSKIM

I JEGO DZIELACH

NAPISAŁ

Dr. KĘTRZYŃSKI.

(Przedruk z Roczników Tow. Przyj. Nauk Pozn.)

POZNAŃ.

Nakładem Towarzystwa. — Czcionkami N. Kamińskiego i Spółki.

1871.

71.686

Znane zaszczytnie w naszej literaturze jest dzisiaj w skutek publikacji ś. p. Tytusa Działyńskiego imię Stanisława Górskiego, męża przez zbiory swoje i rozprawy historyczne około historii polskiej XVI w. dobrze zasłużonego. Te jego zasługi znalazły uznanie dopiero w ostatnich czasach. Pierwszy o Górskim dał obszerniejszą wiadomość Jan Daniel Janocki ¹⁾ podnosząc ważność i wartość dzieł jego. Po nim rozwodzili się nad pracami St. Górskiego Ossoliński, ²⁾ Wiszniewski ³⁾ i Łętowski ⁴⁾ dosyć gruntownie, ale ponieważ tylko mała część dzieł jego znana im była, przeto wiadomości przez nich podane, dziś już nie wystarczają.

Zadaniem więc niniejszej rozprawy, będzie uzupełnienie tychże wiadomości i ogólny ich rozbiór krytyczny.

Zwiedziłem w tym celu kosztem pana hr. Jana Działyńskiego, który również jak ś. p. ojciec jego, jest miłośnikiem historii krajowej, biblioteki Xcia Władysława Czartoryskiego w Paryżu, akademii jagiellońskiej w Krakowie i zakładu Ossolińskich we Lwowie. Również korzystałem z zbiorów hr. Raczyńskiego w Rogalinie, nie wspominając już o skarbach biblioteki kórnickiej, którą aż do Wielkiej nocy r. 1870 zarządzałem. Rezultaty moich poszukiwań podaję tutaj w tój nadziei, że one bez korzyści nie będą dla przyszłych wydawców Aktów podkanclerza Tomickiego. —

¹⁾ Janociana vol. III., ed Samuel Theophilus Linde. Varsaviae A. P. S. MDCCCIX. str. 138—152.

²⁾ Wiadomości hist. krytyczne. Tom I., str. 493—507.

³⁾ Historia literatury polskiej t. VIII.

⁴⁾ Katalog biskupów itd. t. III.

Stanisław Górski urodził się dnia 8 Września r. 1489,¹⁾ niewiadomo jednak gdzie. Zdaje się, że w Płockiem,²⁾ gdzie jeszcze w późniejszych latach miał dużo znajomych i przyjaciół.³⁾ O rodzicach jego i latach dzieciennych nic nam niewiadomo; wiemy tylko, że miał braci, z których młodszy miał imię Mikołaja.⁴⁾ Nauk słuchał najprzód w Krakowie,⁵⁾ a potem we Włoszech, gdzie się zajmował studiami teologicznymi i prawniczymi,⁶⁾ i tu też zaprzyjaźnił się z Karolem Antonim Marchesinim.⁷⁾ Po powrocie do kraju, zwrócił wkrótce jako człowiek zdolny i głowa jasna, powszechną uwagę na siebie, w skutek czego podkanclerzy i biskup krakowski Piotr Tomicki między domowników swoich go przyjął, poruczając mu urząd sekretarza. Przez naukę, prawość charakteru i pilność w wykonywaniu obowiązków urzędu swego, zdołał sobie w wysokim stopniu zaskarbić zaufanie podkanclerzego i był od niego używany w sprawach zawiłych i tajnych. Tomicki wysoko go cenił; sam bardzo pochlebnie o nim się wyraża w listach swoich do Krzyckiego, mówiąc: „rogo plurimum do. Vram Rmam, vt ad omnem vacationis alicuius occasionem auctoritate sua presto nostro Gorski velit, adolescenti plane recto et tranquillitate atque modestia non illiberali prebito,⁸⁾ lub na innym miejscu „qui michi multos annos seruit diligenter estque de me sua fide et virtute bene moeritus;⁹⁾ a w liście do Piotra Gamrata biskupa kamienieckiego także o nim daje świadectwo: „Qui cum est industrius iuuenis et suis officiis de me bene meritus, continere non possum, quin illum D. V. commendem.“¹⁰⁾ Zwykle nazywa go biskup „meus Gorski, noster Gorski.“ Górski, jak się zdaje wielkiego majątku nie posiadał,¹¹⁾

¹⁾ Tomicyana I. str. 3: Datum Cracoviae die VIII, mensis Septembris, natalis mei, anno Christi nati MDLXVII. etatis meae LXXVIII.

²⁾ Wspominają o tym Niesiecki i Okolski.
³⁾ Kod. Op. t. XIV. W liście 414 pisze Tomicki do Krzyckiego: Intellexi, quae D. Vra R. de iure d. Korsbock nepotis sui in scholastriam Plocensem scribit idque Gorski Serutori meo declaravi, qui dicit se edoctum esse per suos amicos, quos in Ploczka habet non paucos itd. (w r. 1533).

⁴⁾ Kod. Karnk. T. XIV. dok. 404 i 405. Mikołaj był, jak król Zygmunt w r. 1535 pisze, a pluribus annis seruter et scriba kancelaryi królewskiej. (Kod. Sap. t. XVII. nr. 427). Krewnym Stanisława był Alexy Górski i pani Leśnowolska. (Kod. Sap. XVII. str. 464 nr. 152 i 153).

⁵⁾ Żeby Górski był profesorem przy akademii jagiellońskiej, o czym Radyński wspomina w „Fast. Acad. Mss. pod r. 1500“ (Soltkiewicz: o stanie ak. krak. 162), zdaje się być omyłką; Górski bowiem wtenczas miał ledwie lat 11.

⁶⁾ Był bowiem w r. 1535 notaryuszem publicznym.

⁷⁾ Kod. Sap. t. XVII. str. 464, nr. 153: Stanislaus Gorski domini Caroli Antonij Marchesini familiaris...

⁸⁾ Kod. Karnk. t. XIV. dok. 402.

⁹⁾ Kod. Op. T. XIV. dok. 407.

¹⁰⁾ Kod. Sap. XVII. k. 464.

¹¹⁾ Tomicki nazywa go „pauper scholaris; Kod. Op. t. XIV. nr. 407. Stanislaus Gorski... habet quandam de bonis controuersiam cum Alexio Gorski et Lyesnovolska agnatis suis etc.“ List Tomickiego do Piotra Gamrata biskupa kamienieckiego z dnia 28 Lipca r. 1532. (Kod. Sap. XVII, część II, dok. 152.)

a biskup staranny zawsze o dobro swych podwładnych,¹⁾ chcąc i Górskiego za liczne usługi hojnie wynagrodzić, wyrobił mu w Wrześniu r. 1533 probostwo in villa regia Ploczko,²⁾ a nieco później kanonią płocką.³⁾

Za życia Piotra Tomickiego był Górski notaryuszem publicznym i jako taki napisał z polecenia jego ostatnią wolę biskupa podkanclerza.⁴⁾ Pamigtał Tomicki także w testamentie swoim o nim zapisując „Stanislaus Gorski Canonico Plocensi, Notario florenos 80; panni Italici brunatici elegantis cubitos 10; pro Almuisio 20 flor. et Equum gradarium do, dono et lego.“⁵⁾

Po śmierci Tomickiego, która nastąpiła dnia 29. Października r. 1535, został Stanisław Górski sekretarzem królowej Bony, za staraniem której, wkrótce potem dostał intratną kanonią krakowską. Pomimo to, nigdy nie był Górski przyjacielem i zwolennikiem królowej, o której w swoich listach z goryczą i oburzeniem mówi.

O dalszym ciągu jego życia mały mamy wiadomości, z których wykazuje się, że cały oddany był pracom naukowym, przez które tak ogromną wyświadczył usługę historii krajowej XVI. w., jak nikt inny już po nim. Umarł dnia 12 Marca r. 1572. Zwłoki jego spoczywają w katedrze krakowskiej obok zwłok pana i dobroczyńcy Piotra Tomickiego, jak o tém świadczy tablica marmurowa mająca napis taki:⁶⁾

Stanislaus Gorski, Crac. et Plocen. Can.
hero suo Petro Tomicio Crac. Episcopo,
Regni Poloniae Procancellario, appositus,

¹⁾ Kod. Op. T. XIV. nr. 407, pisze Tomicki z Dobrowody dnia 21 Września r. 1533 do Krzyckiego:

Obtinueram superiore tempore apud sedem Apostolicam gratias reservationum ad vacatura beneficia in nonnullis Cathedralibus Ecclesiis pro Serutoribus meis volens fortunam illorum releuare.

²⁾ Kod. Karnk. T. XIV, dok. 402, 404 i 405.

³⁾ Kod. Op. T. XIV. nr. 407... procul dubio non grauatim acquiescet persuasionibus et postulatis D. vrae Rmae, quae tandem eliberata dicta Scholastria Ecclesiae suae, poterat de illa d. Zebrzydowski nepoti suo prouidere, ipse vero Canoniatum Plocensem, quem obtinet, Gorski meo resignare. Quo D. vra Rma et honori ac desiderio suo et nepotis sui consulat et michi rem gratissimam faciat; ipse vero Gorski pauper Scholaris consolabitur pro seruitute sua, quam ut dixi michi multos annos fideliter impendit.

⁴⁾ Kod. Sap. T. XI.

Actum Cracoviae die (Augusti) Anno domini Millesimo quingentesimo trigesimo quinto. Presentibus Samuelo Maczleyowskj, Gnesnensi, Cracoviensi et Sandomiriensi Canonico, Stanislaus Hossio juris vtriusque Doctore Preposito Vielunensi ac Visticiensis canonico, Nicolao de Vyelyczka canonico Poltouiensi, Anthonino de Cassovia artium et medicinae doctoribus, Stanislaus Dambnyczkj cubiculario meo Et Stanislaus Gorskj canonico Plocensi, Notario Publico, qui hoc testamentum scripsit et obsignauit.

⁵⁾ Ossolińskiego wiadomości hist. krytyczne, I, 512. Ustępu tego nie ma w kod. Sap.

⁶⁾ Janocyana t. III. str. 143. Łętowskiego katalog biskupów itd. III., 15.

beatam expectans resurrectionem, quiescit.
Suscipe terra tuo corpus de corpore sum-
tum Reddere quod valeas vivificante Deo.

Stanisław Górski należał bez zaprzeczenia do najpracowitszych ludzi wieku XVI. Trzeba znać zbiory, które po sobie zostawił, aby ocenić jego trudy i mozoły, by podziwiać staranność i zdumiewać się nad pracą olbrzymią, którą wykonał. W którym czasie zaczął zbierać materiały do swych zbiorów i do téj historii, którą zamierzył pisać, trudno dziś powiedzieć. Ale prawdopodobną jest rzeczą, że powziął tę myśl po śmierci Piotra Tomickiego, aby pracą swoją postawić dobroczyńcy „monumentum aere perennius.“

Znał oddawna wszystkie sprawy publiczne i jako sekretarz królowej Bony, z pewnością także miał przystęp do kancelaryi królewskiej. Również korzystał z papierów i korespondencji Piotra Tomickiego, które po śmierci jego starannie zebrane i zachowane były,¹⁾ o czém z każdego tomu Tomicyanów przekonać się możemy.

Wiele, bardzo wiele lat pracował St. Górski nad swoim dziełem a może dopiero śmierć Zygmunta I. naprowadziła go na myśl, rozpoczęte już dzieło doprowadzić aż do tego czasu.

Ze i przed śmiercią Tomickiego pracami historycznymi był zajęty, nie tylko przypuścić należy, bo człowiek tak znakomity jak Górski, powoli próbuje swe siły, lecz wyraźnie poświadcza to Janocki, wspominając, że Górski już za życia Tomickiego „volumen unum“ ułożył, „quo Epistolae, Legationes, Responsiones Regias et res Polonicas sub Joanne Alberto, Alexandro et Sigismundo primo etc. gestas complexus est;“²⁾ na innem zaś miejscu podaje, że Górski jeszcze przed śmiercią Tomickiego, pisma Filipa Kalimacha zbierał i ofiarował je królowi Zygmuntovi pod tytułem: „Philippi Callimachi de Thedaidis Florentini sub Casimiro III. atque Joanne Alberto Regibus in Poloniae agentis opuscula autographa Sereniss. mo principi ac Domino Sigismundo Augusto Regi Poloniae et Magno Duci Lituaniae a subdito Stanislao Gorski Canonico anno MDXXXII. oblata.“³⁾

Takich prac mniejszych z owego czasu pochodzących było kilka, które później do ogólnego zbioru wcielone zostały.

¹⁾ Kod. Sap. XI. dok. 547. Krzycki pisze do Bony:

Scribere mihi dignata est vestra Sacra Mtas, vt. scripturas Rmi olim domini mei auunculi diligenter conseruare iuberet; id ego iam prius sedulo curauit et doctor Borek illas seruare se mihi significauit. Znajdują się dzisiaj w jednej z prywatnych bibliotek warszawskich. Wspomina o nich autor „trzech rozdziałów o skarbowości polskiej.“

²⁾ Janociana III., 140—141. Autograf był w bibliotece Załuskich pod nrem 227; inny autograf znajdował się w bibliotece biskupiej w Heilsbergu. Cały zbiór ten został przez Górskiego wcielony do pierwszego tomu kod. Sap.

³⁾ Janociana III., 152. Zbiór ten znajduje się także w pierwszym tomie kod. Sap. Rok MDXXXII. wyżej podany, zdaje się być niedokładnym, bo w następnym dopiero roku Górski został kanonikiem plockim.

A takich ogólnych zbiorów było kilka; było kilka redakcyi i że się tak wyrażę, kilka każdej redakcyi wydał.

Zanim jednak przystąpimy do wyliczania i rozbiierania zbiorów oryginalnych, wypada nam wprzód zastanowić się nad tém, który zbiór zwąc należy oryginalnym i po czém poznać go można. Nie było bowiem dotąd ustalonego o tém zdania, bo nikt własnoręcznego pisma St. Górskiego nie znał. Mnie dopiero w zeszłym roku udało się odkryć w bibliotece Xcia Władysława Czartoryskiego w Paryżu kilka listów własną ręką Górskiego do Jana Dantyszka pisanych.

Charakter pisma tego nie jest stały, zależy to bowiem od tego, czy powoli pisał czy prędko, ale zazwyczaj pisał bardzo prędko; wybrałem dla tego na facsimile list taki, w którym ręka jego zupełnie taka, jaką w zbiorach jego oryginalnych zwykle się okazuje. Najcharakterystyczniejszymi są litery M, N, S i D; a mianowicie M i N, które znacznie przechylają się na lewą od czytającego stronę.

Te zbiory więc, w których ręką St. Górskiego napotykać, uważać należy za oryginalne; bo choć on sam tylko najmniejszą część pisał, a resztę innym przepisywać kazał, to jednak działał się to wszystko pod jego okiem, bo on sam ciągle porównywał teksty, poprawiał błędy i dodawał przypiski objaśniające fakta, niewtajemniczonym mało znane. Zbioru, któryby cały jego ręką był pisany, nie posiadamy i takiego też wcale nie masz.

I.

Zbiory pojedyncze.

Ze zbiorów pojedynczych, które St. Górski ułożył, znane mi dzisiaj tylko dwa kodeksy, o których tutaj mówić będę. Było wprawdzie kilka takich, ale Górski sam ich nie wypuścił na świat osobno, z wyjątkiem dwóch, o których wyżej już wspominałem, lecz przyłączył je jako tomy dodatkowe do zbiorów swoich ogólnych.

A.

Kodeks Radziwiłowski.

Kodeks radziwiłowski, niegdyś własność książąt Radziwiłłów, znajduje się dziś w bibliotece hr. Ed. Raczyńskiego w Rogalinie pod Poznaniem. Jest to rękopism in fol. w skórę ozdobnie oprawiony. Na obrazkach oprawy znajduje się rok 1540 jako znak, że w tym roku klisz został zrobiony. Papier ma te same filigrany, które Lelewel w drugim tomie swoich ksiąg bibliograficznych na tablicy XVIII. pod nrem 36*

i 38* filigranów, z ksiąg drukowanych umieścił.¹⁾ Kart zapisanych jest 384 a liczba dokumentów w tym tomie zawartych, wynosi 232 nrów. Rękę Górskiego znajduje się na karcie 380 v.

Na pierwszej okładce jest herb Radziwiłłów, przedstawiający trzy trąbki. Nad nim stoją litery:

I. R. M. L.; pod nim rok MDXXXXV.

Na brzegach tejże okładki wycięto literami złotymi: De Bello: Pace: Ordine: Cruciferorum: Luteranismo in Prussia Sublato. Na nieliczbowanej karcie tytułowej stoi barwą czerwoną:

Magco Dno Nicolao Radiulo Magno ac Supremo Lituanie
Marsalco: patrono suo honorando Stanislaus Gorski Crac.
et Plocensis Canonicus dono misit gratas ac memor
accepti beneficii.

Nieco niżej napisano zwyczajnym atramentem:

De bello inter Sermum Do. Sigismundum primum Polonie
regem et Albertum Marchionem Brandeburgensem, Ma-
gistrum Cruciferorum in Prussia.
De pace inter eos composita.
De sublato ordine Cruciferorum.
De Duce in Prussia creato.
De Luteranismo exploso ac castigato.

Zbiór cały obejmuje czas od r. 1509—1535. Wydawcy Tomicyanów dotąd z niego jeszcze nie korzystali, chociaż dużo w nim materiałów nowych.

B.

Zbiór pism Andrzeja Krzyckiego.

Rękopism ten dziś do biblioteki kórnickiej hr. Jana Działyńskiego należący, ma nowoczesną oprawę. Format jego fol. Papier pokazuje filigrany 3, 25* 36* 38* i kilka innych w Lelewelu nieumieszczonych. Kart jest 428; listów i wierszy razem 961 nrów. Kilka kart jest uszkodzonych.

Na pierwszych dwóch kartach nieliczbowanych znajduje się „Vita Andreae Cricii Archiepiscopi Gnesnensis.

Na pierwszej karcie liczbowanej napisano czerwoną barwą taki tytuł:

¹⁾ Podając znaki wodne, odwołujemy się wszędzie do tablicy XVIII. w drugim tomie ksiąg bibliograficznych Lelewela. Znaki wodne, które u niego znajdują się pomiędzy filigranami z rękopismów, oznaczamy tą samą liczbą co on. Dla oznaczenia tych, które u niego są pomiędzy filigranami z ksiąg drukowanych, podajemy liczby odpowiednie z gwiazdka.

Epistole Reuerendi patris Andree Criczki primum regii Secretarii, deinde Premisliensis, post Plocen. Epi: postremo Gnesnensis archiepiscopi Ad Auunculum suum dominum Petrum de Tomice: primum Premisliensem: deinde Posnaniensem: Postremo Cracouiensem Episcopum et Regni Polonie Vicecancellarium virum sapientissimum scripte.

Pomiędzy nimi jednak znajdują się także listy do innych osób pisane.

Od karty 1—270 przeważnie listy, których jest około 300, pochodzące z lat 1508—1536.

Od karty 270 do końca znajdują się wiersze, których jest przeszło 600.

Nie są to jednak same tylko wiersze Krzyckiego Andrzeja, bo pomiędzy nimi znajdują się także poezje Janickiego Klemensa, Hozyusza, Tomasza Negro, biskupa z Skardy, Werbecza, Jana Dantyszka, Andrzeja Patrycego, Filipa Gurdeliusza, Michała Wrancyusza, Łazarza Bonamika, Wolfganga Drosyusza Szlązaka, Walentyna Polidamna, Stefana Brodeyka i Kromera, prócz tego jeszcze niektóre napisy grobowe rzymskie i kilka epigramatów Marcyala.

Większa połowa tego kodeksu jest ręką Górskiego pisana. Znajduje się także w tym rękopiśmie kilka listów własnoręcznych Krzyckiego.

II.

Zbiory ogólne

obejmujące

całe panowanie Zygmunta I.

Nadmieniliśmy już powyżej, że prócz pojedynczych zbiorów było i jest dzisiaj jeszcze kilka zbiorów ogólnych, w których St. Górski starannie zebrał dokumenta wyjaśniające nam dzisiaj wybornie politykę zagraniczną króla Zygmunta I, jego stosunki dyplomatyczne i wyprawy jego wojenne. Nadto w nich umieszczone są uchwały sejmowe i korespondencje prywatne najznakomitszych czasu owego mężów, jak Piotra Tomickiego, Krzyckiego, Szydłowieckiego, Jarosława Łaskiego, Drzewieckiego, Górków, Tarnowskiego, Piotra Kmity,¹⁾ dworzanina Sambockiego, który pełen był dowcipu i satyry, Chojeńskiego, Maciejowskiego i wielu innych, które rzucają światło bardzo jasne na stosunki nasze publiczne i domowe. Jest to dzieło niezmierniej wagi i niezmiernie ciekawe, bo przedstawia nam najświetniejszą epokę dziejów naszych, Polskę na szczycie swojej potęgi i rozwoju społecznego.

Zbiory te nie są równiej objętości; jedne składają się z XVII tomów; drugie z XXIV lub XXVII tomów. Zbiory XVII tomów mające są starsze od zbiorów XXIV lub XXVII tomów zawierających; one należą do pierwszej, te do drugiej redakcyi. Zbiór zaś, który jedyny XIX ma tomów, prawdopodobnie z pozostałych po St. Górskim papierów ułożył Jakób Górski.

A.

Redakcyja pierwsza.

Znając staranność i pracowitość Stanisława Górskiego przyjąć należy, że zbiór mniejszy jest starszym, zbiór zaś większy młodszym. Leży to w naturze rzeczy, że zbiory takie powoli rosną, bo powoli dodaje im się to i owo. Z tych to powodów, na które pewnie każdy chętnie się zgodzi, uważamy zbiory z XVII tomów złożone za pierwotne opracowanie materiałów historycznych do dziejów Zygmunta I czyli za pierwszą redakcyję. Należą do tej redakcyi dwa zbiory, nad którymi teraz zastanawiać się będziemy.

a. Kodeks Sapieżyński.

Kodeks sapieżyński dziś znajdujący się w bibliotece Ed. hr. Raczyńskiego w Rogalinie, jest dla nas ze wszystkich zbiorów najważniejszym dla tego, że to jedyny komplet nam znany i przystępny. Należał niegdyś do rodziny Sapiehów, choć wiadomo, któremu z Sapiehów Górski piękny ten zbiór ofiarował.

W pierwszej połowie XVII wieku Kazimierz Lew Sapieha podkanclerz W. X. Litewskiego, syn Lwa Sapiehy wojewody wileńskiego, założywszy i hojnie wyposażywszy w akademii OO. Jezuitów wileńskiej katedrę prawa kanonicznego i cywilnego¹⁾ ofiarował tymże Ojcom, na korzyść uczącej się młodzieży, piękną i w rzadkie książki i rękopisma bogatą swą bibliotekę.²⁾ Pomiędzy tymi książkami i rękopismami znajdował się także niniejszy kodeks; świadczy o tem napis z w. XVIIgo we wszystkich XVII tomach tego zbioru znajdujący się temi słowy:

Collegii Viln. S. J. dono Illmi D. Casimiri Sapiehae Procan. M. D. L.

Kazimierz Lew Sapieha umarł w r. 1656 niepozostawivszy po sobie potomków.

Kilkadziesiąt lat później familia Sapiehów a mianowicie Jan Fryderyk, starosta brzeski i kanclerz W. X. Litewskiego upominał się, ile

¹⁾ Historia Illustrissimae domus Sapiehae etc. Authore R. P. Antonio Aloysio Misztolte societatis Jesu AA. LL. et Philosophiae Doctore etc. Vilnae 1724. III, 59.

²⁾ Tenże III 61.

wiadomo, u Ojców Jezuitów o niektóre dobra¹⁾ przez Kazimierza Lwa zakonowi temu zapisane i może także o bibliotekę, w posiadaniu której Ojcowie Jezuitci wtenczas byli. Niewiadomo dokładnie, jak cała sprawa właściwie się miała, ale faktem jest, że w r. 1749 Jan Fryderyk przywrócił bibliotece familijnej ów zbiór; wynika to bowiem ze słów, które on własną ręką na wewnętrznej stronie okładki każdego tomu napisał:

hoc opus constans 17 Thomis est applicatum perpetuo Jure bibliothecae Codhensi a me Joanne Friderico Sapieha Supremo Cancellario M. D. L. 1749.

Napis ten został później wytarty, a tylko szczątki liter i wyrazów tu i owdzie pozostałych pozwoliły nam cały napis odcyfrować.

Uzyskawszy napowrót zbiór cały nadał Jan Fryderyk Sapieha każdemu tomowi znak biblioteczny²⁾ t. j. herb Sapiehów z takim napisem już w r. 1736 dla biblioteki w Kodnie ułożonym:

Ex Libris Bibliothecae Codnensis
Illustrissimi et Excellentissimi Dni
Joannis Friderici Comitis Sapieha
Cancellarii Supremi Magni Ducatus Lit-
vaniae Capitanei Brestensis. 1736.

Kilkadziesiąt lat później przeniesiono ten zbiór do Warszawy, gdzie go w r. 1785 przepisano. Ztamtąd dostał się niewiadomo jakimi drogami do Kórnika a w r. 1830 przeszedł w posiadanie ś. p. Edwarda Raczyńskiego.

Ten kodeks, który zdaje mi się słusznie nazywam sapieżyńskim, ś. p. Tytus Działyński nazwał Radziwiłłowskim (ta tego, że na jednym tomie niby był herb Radziwiłłów. Ale to prosta pomyłka. Herb Radziwiłłów znajduje się tylko na wyżej już opisanym kodeksie, który samowolnie późniejsza ręka przyłączyła do kodeksu sapieżyńskiego napisawszy na nim XVIII Tomus Tomicianorum.

Cały zbiór składa się z XVII tomów in fol. Oprawa ozdobna w XVI wszystkich tomów ta sama z tą różnicą, że klisz obrazów na oprawie wytłoczonych był dwojaki, jeden z r. 1540, drugi z r. 1542 pochodzący. Na okładce stoi złotemi literami tytuł tomu.

Filigrany napotkałem następujące: 1, 2, 3, 9, 11, (cokolwiek jest odmienny) 36*, 45* i kilka innych, których Lelewel nie ma.

Jest to zbiór oryginalny St. Górskiego a to z tych powodów:

1) Górski sam miał udział w przepisywaniu jego. Nie ma bowiem tomu, w którymby sam nie był przepisał kilka kart, kilka lub nawet kilkadziesiąt arkuszy. Wyliczenie wszystkich miejsc, gdzie jego ręka zachodzi, zdaje mi się niepotrzebnym.

2) Że Górski sam ten zbiór ułożył, dowodzi pomiędzy innymi do-

¹⁾ Tenże III 59.

²⁾ Herb Sapiehów z tym napisem znajduje się dziś tylko jeszcze w tomie XI i XVII.

kument 487 w tomie XVII, której inna ręka przepisała, a gdzie pomimo to Górski o sobie mówi:

Anno dni 1535 die XII septembris in domo et Curia sna Episcopali, in platea Canonicorum sita, hora terciarum Rmus D. Petrus Epus Crac. etc. constituit procuratores Cortesium Rzeczciam Quirinum et Przeczlawski absentes tanquam presentes in Curia Romana ad expediendum literas, vt supra. Presentibus Doctore Borek, Jacobo Paczinski, Sebastiano Zidowski, Stanislao Dambinczki, Joanne Raybergk Et me S. t. Gorski etc.

3) Górski ułożywszy cały zbiór kazał go oprawić, często bowiem narzeka na intrologatora, który nadany porządek niezgrabnie mu naruszył. Tak n. p. pisze (VII t. str. 230) własną ręką:

hic chartas sequentes intrologator inuertit: idcirco ee ipse charte hoc ordine legantur: vi. 28, 29, 30, 31, 24, 25, 26; 32, 33.

Pierwsze tomy są bardzo starannie i po większej części ładnie przepisane. Uważać je można za ukończone.

Inaczej ma się rzecz z ostatnimi tj. z XII, XIII, XIV, XV i XVI tomem, które tak wyglądają, jakoby Górski swoje bruliony był złożył. Nie ma w nich tego porządku i téj elegancyi, jak w tomach poprzednich. Dużo w nich jest białych kart, widać że Górski zamierzył to i owo jeszcze dopisać. Często znajdujesz tam małe karteczki, na których Górski napisał, że to i owo ma być na tem miejscu jeszcze umieszczone. Na przykład t. XV, k. 344:

hic ponantur ea, que in synodo cleri piotrecouiensis acta sunt. 1544, w skutek czego następuje 20 kart białych.

Dokumenty w tym zbiorze umieszczone są bardzo starannie przepisane; text dla tego jest dobry i nawet poprawniejszy niż w kodeksie Karnkowskiego, który herb i cyfry Górskiego nosi. Ale zależy to także od umiejętności i nauki przepisywaczy a był pomiędzy nimi jeden, który bardzo lekkomyślnie wywiązał się ze swego zadania; n. p. cały rok 1527 ma text bardzo poprawny tak daleko, jak pierwsza ręka sięga, od karty zaś 473 (t. VII) spotykamy inną rękę, a text tą ręką przepisany jest tak błędny, że użyć go nie można.

Znajduje się w tym zbiorze także kilka listów oryginalnych.

TOM I. ¹⁾

Karty tytułowej i tytułu nie ma, na okładce za to stoi: Primus Tomus Actionum Polonarum. Zawiera on 689 str. i 203 dokumentów. Początek Górski własną ręką pisał.

Pierwsze 4 numera zawierają listy Kalimacha a Thedaldis do Zbigniewa Oleśnickiego, biskupa kujawskiego, podkanclerza i wiersz do Derśława Rytwańskiego, wojewody sandomirskiego. (str. 1—45).

¹⁾ Oprawę i papier opisaliśmy już powyżej: tutaj więc o nich już nie wspomniemy, nadmieniamy tylko, że każdy tom przez kilka rąk jest pisany.

Nr. 5: Calimachowe Rady królowi olbrychtowi dane. (po polsku, str. 47—49).

Nr. 6—103 zawiera dokumenta z lat (1462) 1493—1503; większa liczba ich jest z lat 1501, 1502 i 1503, są to po większej części listy kardynała Fryderyka. Właściwie Tomicyana zaczynają się dopiero od str. 327.

„Post mortem Alexandri Regis Polonie Sigismundus eius nominis primus, Rex Polonie creatus est Anno domini 1506. R. 1507—1510 na str. 327—486 tj. nr. 104—166.

r. 1511 od str. 511—548; tj. nr. 167—175 i nr. 203 od str. 679—689. r. 1512 od str. 551—668; nr. 176—202.

Na białej karcie na początku tomu znajdującej się czytamy następującą zmianę: przepisana d. 1 Martii 1785 w Warszawie.

Na wewnętrznej stronie okładki tylnej napisała stara ręka: 1567 25 Julii presentis; a trochę niżej znajduje się wiersz następujący:

Magnum, Crede mihi, res gestas condere Libris

Ut priscos annos posthuma saecula sciant.

O vitam calami Satyras quae scribere norunt,

Scitu digna sciant tradere facta libris.

B. S. S. Z. 1685.

TOM II.

Na okładce tytuł taki: Tomus Secundus Actionum Polonarum. Str. zapisanych jest 619, i dokumentów 309. Ten tom obejmuje lata 1514—1516.

r. 1513 od str. 1—107 t. j. nr. 1—43.

r. 1514 od str. 108—248 t. j. nr. 44—113.

r. 1515 od str. 249—486 t. j. nr. 114—283.

r. 1516 od str. 497—615 t. j. nr. 234—308.

Na str. 616—619 zamieszczona kopia listu Jana Zamojskiego kanclerza do Klemensa papieża. Zamoyscy 14 Martii anno domini 1605.

TOM III.

Jest to pierwszy tom, który posiada tytuł ogólny i karty przez Górskiego liczbowane. Obok tego naznaczone jeszcze w nowszym czasie stronice.

Tytuł jest taki:

Tercius Tomus epistolarum legationum responsorum actionum regiarum Diuo Sigismundo primo in Polonia ac Lituania regnante: Petro de Tomice Episcopo Vicecancellarium regni gubernante, actarum dictarum scriptarum. Res continet annorum 1517, 1518, 1519.

Kart jest 415, dok. 343.

r. 1517 od k. 2—154 t. j. nr. 1—184.

r. 1518 od k. 162—319 t. j. nr. 185—272.

r. 1519 od k. 327—415 t. j. nr. 273—343.

Pomiędzy kartą 319 i 327 jest tylko jedna biała. Przepisany zo stał w styczniu r. 1785 w Waszawie podług notatki w tym tomie się znajdującój.

TOM IV.

Quartus Tomus epistolarum legationum responsorum actionum regiarum Sigismundi primi regis Polonie, Petro Tomiczki Episcopo Vicecancellariatum regni obtinente, actarum dictarum scriptarum.

Continet res et negotia annorum 1520, 1521, 1522.

Kart zapisanych jest 442, dokumentów 436.

Karty drugiej braknie.

r. 1520 od k. 3—173 t. j. nr 1—205.

r. 1521 od k. 176—239 t. j. nr 206—275.

r. 1522 od k. 243—442 t. j. nr 276—436.

Na końcu druk: De Bello Rhodio Libri Tres Clementi VII Pont. Max. dedicati. Authore Jacobo Pontano Brugensi Jurisconsulto, Judice appellationum Sacrae nobilisque Hierosolymitanae et populi Rhodii. Roma.

Na końcu druku: Romae in aedibus F. Minitii Calui Mense Februario Anno MDXXIII.

Druk ten obejmuje 83 stronnice.

TOM V.

Tomus quintus Legationum Responsorum literarum rerumque sub Sigismundo primo rege Polonie et sub Petro Tomicio Epo Regni Vicecancellario actarum, dictarum, scriptarum.

Continet res trium annorum 1523, 1524, 1525. Nie ma w tym tomie pierwotnej paginacy; kart jest 434, dok. 379.

r. 1523 od k. 1—142 t. j. nr 1—122.

r. 1524 od k. 153—253 t. j. nr 123—231.

r. 1525 od k. 262—434 t. j. nr 232—379.

Na końcu brak jednéj karty t. j. 435.

TOM VI.

Sextus Tomus Epistolarum legationum responsorum regiorum rerumque Polonarum Sigismundo primo in Polonia regnante, Petro Tomicio Epo Cracouiensi Vicecancellariatum obtinente actarum dictarum scriptarum.

Continet res et negotia duorum annorum 1526, 1527.

r. 1526 od k. 2—306 t. j. nr 1—253.

r. 1527 od k. 307—500 t. j. nr 254—455.

TOM VII.

Septimus Tomus epistolarum legationum responsorum regiorum rerumque Polonarum et Ungaricarum Sigismundo primo regnante Petro Tomicio Epo Cracouiensi Vicecancellariatum obtinente actarum, dictarum scriptarum.

Continet res et negotia duorum annorum 1528, 1529.

Kart jest 505 dok. 473.

r. 1528 od karty 2—312 t. j. nr 1—260.

r. 1529 od k. (315) 321—505 t. j. nr 261—373.

TOM VIII.

Octavus Tomus epistolarum legationum responsorum regiorum rerumque Polonarum et Vngaricarum Sigismundo primo in Polonia regnante, Petro Tomiczki Epo Cracouiensi Vicecancellariatum regni Polonie obtinente actarum, dictarum, scriptarum.

Continet res et negotia annorum 1530 1531. kart 390 dok. 315.

r. 1530 od k. 2—205 t. j. nr 1—152.

r. 1531 od k. 207—390 t. j. nr 153—315.

Na karcie 2 czytamy, co dla charakterystyki Górskiego i jego zbiorów przytaczamy:

Sub finem anni domini 1529 indictus fuit Conuentus generalis in Petrkow ad diem Sancti (sic!) ad quem Senatus fuit conuocatus literis regis ac legationibus ad omnes Palatinatus regni missis, que... scripte sunt: desiderantur. Si reperte aliquando fuerint hic ascribantur. Pisał to Górski własną ręką i karty 3—6 została dla tego biała.

Karty 7, 8, 9 i 10 zawierają druk: Litere Universales Contributionum publicarum in Conuentu Pyotrkouiensi generali decretarum.

Kartę 225 Górski wyjął i włożył zamiast niéj 6 kart własną ręką zapisanych, po nich następuje znów karta 226.

W tym tomie umieszczone są po raz pierwszy listy Jana Dantyszka, których w poprzednich tomach jeszcze nie ma.

TOM IX.

Nonus Tomus epistolarum legationum responsorum actionum Sigismundi primi regis Polonie Petro Tomicio Epo Cracouiensi Vicecancellariatum regni regente.

Continet res annorum 1532, 1533.

Kart jest 425, dok. 413.

r. 1532 od k. 3—243 t. j. nr 1—215.

r. 1533 od k. 245—425 t. j. nr 216—413.

TOM X.

Tomus decimus Legationum Responsorum regiorum ac Epistolarum Petri Tomicii Epi Cracouiensis et regni Poloniae Vicecancellarii.

Continet res et negotia anni domini MDXXXIII.

Kart jest 334, dok. 304.

Od k. 284—312 de domino Jaroslao Laski Palatino Siradiensi captiuato in Ungaria.

Od karty 314—334. De iniuriis et controversiis Slesitanis.

TOM XI

nie ma właściwego tytułu; na okładce: Undecimus Tomus Annorum 1535. 1536.

Kart 569, dok. 579.

R. 1535 od k. 1—423 t. j. nr 1—408.

r. 1536 od k. 426—569 t. j. nr 409—579.

TOM XII

bez właściwego tytułu; na okładce: Tomus..... Legationum Responsionum Epistolarum regiarum annorum 1536, 1537, 1538.

Na karcie drugiej zaś stoi: Liber legationum responsorum epistolarum rerumque gestarum regis Polonie Sigismundi eius nomine primi, 1536. Kart jest 448, dok. 150.

r. 1536 od k. 1—76 t. j. nr 1—36.

r. 1537 od k. 79—251 t. j. nr 37—93.

r. 1538 od k. 258—448 t. j. nr 94—150.

Od karty 284—308 druk: Decreta et Constitutiones publice in Contentu generali Piotrkowiensi pro festo sanctorum Trium Regum. Anni Domini 1538 Consiliariorum Regni et Nuntiorum terrarum mutuo consensu facte.

TOM XIII.

Tomus tredecimus Legationum Responsionum epistolarum actionum Sigismundi primi regis Polonie. Annorum 1539, 1540.

Kart 644, dok. 405.

R. 1539 od k. 2—282 t. j. nr 1—172.

r. 1540 od k. 287—644 t. j. nr 173—405.

Dużo w tym tomie kart białych.

TOM XIV.

Tomus quatuor decimus Legationum Responsorum epistolarum actionum Sigismundi primi regis Polonie. Annorum duorum 1541, 1542.

Kart 662, dok. 355. dużo białych kart.

r. 1541 od k. 1—300 t. j. nr 1—146.

r. 1542 od k. 306—662 t. j. nr 147—355.

TOM XV.

Bez właściwego tytułu; na okładce: Tomus..... Legationum Responsionum Epistolarum Regiarum Annorum 1543, 1544, 1545.

Kart 506, dok. 192. Karty 259 i 262 zawierają list oryginalny Samuela Maciejowskiego do królowej Bony. Dat. Gedani XVII mensis Maii Anno domini MDXLIII.

R. 1543 od k. 1—162 t. j. nr 1—69.

r. 1544 od k. 164—378 t. j. nr. 70—164.

r. 1545 od k. 388—506 t. j. nr. 165—192.

Dużo w nim białych kart.

TOM XVI.

Na początku 13 kart białych; nie ma właściwego tytułu; na okładce taki tytuł: Tomus..... Legationum Responsionum Epistolarum Regiarum Annorum 1546, 1547, 1548.

Kart 553, dok. 234.

R. 1546 od k. 1—178 t. j. nr. 1—103.

Przed kartą 28 włożył Górski karteczkę téj treści:

ponantur litere a Pretflic, quas ad reginam scripsit de exusta Ocza-kow, w skutek czego zostawił 10 kart białych.

R. 1547 od k. (185) 203—267 t. j. nr. 104—150.

Przed kartą 242 znów karteczka, na której taka uwaga: Fedus cum Valacho Elia palatino Valachorum ictum hic ponatur. K. 242—246 białe tak samo k. 268—288.

R. 1548 od k. 289—553 t. j. nr. 151—234.

Ostatnie numera zawierają mowy pogrzebowe miane przy pogrzebie Zygmunta I. i wiersze, a na k. 539—544: Censur Martini Cromeri Canonici Cracoviensis secretarii Regis.

Na karcie 547—553 Martini Cromeri Canonici Crac. ad equites Polonos oratio pro lege homicidiaria.

TOM XVII.

Jest to tom dodatkowy, o którym wyżej już wspomnieliśmy; tytuł jego jest taki: Tomus decimus septimus Epistolarum Romam scriptarum de sacerdotiis, Epistolarum Commendaticiarum. Kart 555, dokumentów razem 858.

Epistole Romam scripte obejmują kart 365 i dokumentów 524 z lat 1511—1535.

Epistole miscellaneae Tomicii Epi czyli Epistole commendaticie Regis Polonie et Tomicii Episcopi Cracoviensis od k. 371—555, dok. 334.

Tom ten bardzo ładnie jest przepisany. Wydawcy Tomicyanów do-tyąd z niego niekorzystali.

b. Kodeks Radziwiłłowski

składający się z XVII tomów znajdował się niegdyś w bibliotece Książąt Radziwiłłów w Nieświeżu, z kąd przeniesiony został do Królewca podczas rozruchów w kraju naszym, jak o tem wspomina Janocki.¹⁾ Jakże były dalsze jego losy, niewiadomo; niewiadomo także, czy to był oryginał, co zresztą być może, ponieważ Górski miał stósunki z Radziwiłłami, czyli téż kopia. Janocki, który w r. 1780 umarł, sam go nie widział.

¹⁾ Janociana III, 150.

B.

Redakcy druga.

Zbiory redakcy drugiej obejmują 24 lub z dodatkowemi 27 tomów. Znacznie są bogatsze od zbiorów redakcy pierwszej. Należą do niej dwa zbiory biskupa Stanisława Karnkowskiego i zbiór Andrzeja Opalińskiego, w. marszałka koronnego.

a. Kodeks Karnkowskiego. (I.)

W Przeglądzie Polskim (R. IV. zes. X.) czyni autor „trzech rozdziałów o skarbowości polskiej“ wzmiankę, aczkolwiek niestety bardzo niedokładną o jakimś zbiorze zupełnym, całe panowanie Zygmunta I. obejmującym i dziś w cesarskiej bibliotece w Petersburgu znajdującym się,¹⁾ który dawniej był własnością Stanisława Karnkowskiego prymasa. Nic bliższego o nim nie wiemy — bo nawet niewiadomo, ile jest tomów, czy każdy tom posiada herb Karnkowskiego lub tylko ten i ów — przypuszczamy, że to może jest zbiór złożony z XXIV tomów, o którym Janocki wspomina, że się niegdyś znajdował w bibliotece Xcia Karóla Ferdynanda, biskupa wrocławskiego i plockiego (um. 9 Maja r. 1655) w Warszawie.

b. Kodeks Stanisława Karnkowskiego. (II.)

Ze wszystkich zbiorów Stanisława Górskiego, niniejszy jest najslyniejszy; jest bowiem najbardziej znany i dotąd uważany był za jedyny oryginał. W samej rzeczy zasługuje na taką sławę, bo jest pod każdym względem ozdobny i piękny i ma tę wyborną zaletę, że więcej od innych zbiorów posiada dat. Górski mając go dłużej u siebie niż inne, podpisywał daty, skoro takowe wyszedł.

Jest to podług mego zdania zbiór, który Górski kilka lat przed śmiercią (dnia 7 Września r. 1568)²⁾ przedłożył senatowi polskiemu, bo jest jedyny, który składa się z 27 tomów in fol. Dla tego Górski zapewne dał mu piękną oprawę, dla tego znajdował się na okładce ka-

¹⁾ Ponieważ jest faktem, że z biblioteką Żaluskich także kilka tomów kod. Karnkowskiego (II.), które herb tego dostojnika noszą, dostało się do Petersburga, o których autor trzech rozdziałów itd. nic nie wspomina, przypuścić także można, że zbiór niby kompletny składa się z tomów, do różnych zbiorów pierwotnie należących, z których ten i ów, herb Karnkowskiego nosi. To może było powodem, dla czego X. L. cały zbiór poczytuje za pochodzący z biblioteki Karnkowskiego. Przyjmując więc powyższe zdanie autora trzech rozdziałów itd. za prawdziwe pozostawiamy mu także za odpowiedzialność.

²⁾ Zob. Tomicyanów T. I., 3.

zdego tomu herb jego „Bogorya“ i cyfry; S. G. C. C. (Stanislaus Gorski, Canonicus Cracoviensis). Pismo w nim jest bardzo ładne i staranne; przypisków własnoręcznych Górskiego jest więcej niż gdzieindziej. Papier piękny, prawie całkiem z jednej fabryki pochodzący, bo wszędzie przeważa znak wodny 1, rzadziej 2 i bardzo rzadko 9.

Co po przedłożeniu go senatowi z nim się stało, niewiadomo; faktem jest, że już kilka lat później był w posiadaniu biskupa Stanisława Karnkowskiego,¹⁾ który każdemu tomowi herb swój (Junosza) przyłożył. Treść tego zbioru podał Karnkowski w dziełku, noszącem tytuł bardzo szumny:²⁾ *Rerum gestarum Prudentissimi atque felicissimi Poloniae regis Sigismundi primi Ex commentariis actionum regiarum in gratiam serenissimi principis Domini domini Stephani Dei gratia regis poloniae Magni ducis Lithvaniae etc. a Reverendissimo domino Stanislao Karnkowski Episcopo Cujaviensi collectarum Compendium.*³⁾

Jako kompendyum historyczne, jest to dziełko zupełnie bez wartości, bo w niczem nie poprawia błędów przez Górskiego poczynionych i nic nie przytacza nowego. Jako materiał zaś krytyczny do ocenienia tego, co niegdyś do tego zbioru należało — niektóre tomy bowiem już nie mają ani pierwotnej oprawy ani karty tytułowej z herbem Karnkowskiego — jest to dziełko o tyle ważne, że Karnkowski na marginesie podaje zwykłe karty, na której fakt przytoczony się znajdował.

Po śmierci arcybiskupa St. Karnkowskiego († 1603) cały zbiór gdzieś się rozproszył i dostał się po części w ręce takich ludzi, którzy wartości dziejowej jego wcale cenić nie umieli, bo już na początku XVII wieku służył dzieciom za zabawkę, które całą garścią miejscami karty wydierały⁴⁾ i dla tego nieomal każdy tom jest mocno uszkodzony.

TOM I.

Tom pierwszy oryginalny tego zbioru nabył w zeszłym wieku hr. Andrzej Stanisław Kostka Żaluski, biskup krakowski i podarował publicznej bibliotece warszawskiej, w której pod Nrem CCXXIX był umieszczony.⁵⁾ Gdzie dziś się znajduje, niewiadomo, ale prawdopodobnie w Petersburgu.

Kopią nowoczesną tego tomu posiada dziś biblioteka X. Czartoryskich w Paryżu. Nr. 250. Kopia ta ma taki tytuł:

¹⁾ Twierdzi Janocki (Janociana III., 145), że Karnkowski zbiór ten kupił od Jana Tomickiego, kasztelana gnieźnieńskiego, brata Piotra biskupa. Czy rzecz istotnie tak się ma, nie śmiem rozstrzygnąć. Zobacz, co mówię o XXVII. tomie tego zbioru.

²⁾ Znam tylko kopje tego dziełka nowoczesne w Rogalinie i w zakładzie biblioteki Ossolińskich we Lwowie się znajdujące. Kopia rogalińska obejmuje 67 kart w fol.

³⁾ Przesłał dziełko swoje Stefanowi Batoremu, jak przybyć miał do Polski. Janociana III. 144.

⁴⁾ Pokazuje to porównanie kopii XXIII. tomu, pochodzącej z początku XVIII. w. z oryginałami.

⁵⁾ Janociana III., 146.

Epistolae, Legationes, Responsa, Actiones, Res gestae Serenissimi Principis Sigismundi eius nominis primi Regis Poloniae et Magni Ducis Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae Domini sub Reverendo Mathia Drevicki Episcopo Premisliensi, Petro Tomicki, Joanne Chojenski, Samuele Maciejowski, Episcopis Cracoviensibus Cancellariis Regni Poloniae scriptae, Per Stanislaum Gorski Cracoviensem et Plocensem Canonicum ejusdem Petri Tomicii, post Serenissimae Bonae Sffortiae Reginae Poloniae Secretarium collectae et in tomos viginti septem digestae Sigismundo ipso Rege annos quadraginta (duo) res Polonas ac Lithuaniae justo ac moderato Imperio administrante.

Quarum primus hic Tomus est.

Continet annos Domini 1507, 1508, 1509, 1510, 1511.

Kart jest 273, dokumentów 290. Wyciąg z tego tomu znajduje się w bibliotece kórnickiej: Primus Tomus Epistolarum Legationum Responsorum regiarum et rerum poloniarum sub Joanne, Alberto, Alexandro, Sigismundo, Regibus Poloniae et Lithuaniae Ducibus gestarum Per me Stanislaum Gorski Cracoviensem et Plocensem Canonicum Rm dni Petri Tomicii Epi, Regni poloniae Vicecancellarii Notarium, collectarum. Jest to kopia nowocześnie w 4ce.

TOM II.

Drugi tom oryginalny znajdował się w zeszłym wieku w bibliotece upsalskiej¹⁾ a dzisiaj jest w Kórniku. Oprawa nosi herb i cyfry Górskiego. Herbu Karnkowskiego nie ma, bo połowa karty tytułowej wydarta. Pisało ten tom kilka rąk; przypiski Górskiego są liczne. Jego tytuł jest taki:

Secundus tomus Epistolarum legationum responsorum actionum et rerum gestarum Serenissimi Principis Sigismundi primi, Regis Poloniae et Magni Ducis Lituaniae. Annorum Domini 1512, 1513.

Rok 1512 obejmuje kart 167 t. j. nr. 1—144.

Rok 1513 od karty 174—362 t. j. nr. 145—418; nra 367—418 jednak nie należą właściwie do tego tomu, bo zawierają dokumenta z r. 1514. Pominęto licząc karty następnne: 28, 29, 44, 88, 95, (136 albo 137), 312, 313; kartę 318 dwa razy policzono.

Wydarto karty 41, 141, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 178, 179, 180, 338, 339 (i 136 albo 137).

TOM III.

Tercius Tomus Epistolarum legationum responsorum actionum et rerum gestarum Sermi Principis Sigismundi primi Regis Poloniae: Magni Ducis Lituaniae.

¹⁾ Janociana III, 147.

Annorum Christi Dei 1514, 1515.

Tom ten jest dzisiaj własnością biblioteki akademii jagiellońskiej w Krakowie. Nr. 51. Oprawa pierwotna z herbem i cyframi Górskiego a na dole karty tytułowej herb Karnkowskiego.

Rok 1514 od k. 1—199; reszty braknie.

Rok 1515 od k. 207—282 (t. j. 364).

W kodeksie tym wydarto karty: 16, 22, 79; po karcie 90 jest jedna karta nieliczbowana a po niej następuje 91. Dalej braknie 121, 126, 138. Po k. 152 znowu zaczyna się liczbowanie od k. 143 itd. aż do k. 175. W środku tych kart braknie k. 166. Po k. 175 znowu mylnie liczbowano 156 zamiast 176. Po k. 187 więcej niż pół karty wydarto w poprzek, ale dalej idzie liczba 188. Łącznikiem bowiem na dole k. 187 jest ten sam wyraz, który się jako pierwszy na k. 188 znajduje Dalej braknie 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 218, 219, 220, 221, 222, 234. Po karcie 249 zaczyna się znów liczbowanie od 150. Następnie braknie k. 174, 175, 176, 177, 178 albo też mylnie następującą kartę liczbą 179 oznaczono. Niemasz też kart 183, 184, 185, 188; od-tąd wszystko idzie w porządku do końca. Ostatnia karta jest liczbą 282 oznaczona, kiedy tymczasem cały ten tom prócz brakujących, zawiera wszystkich w ogóle 364 kart.

Tom ten zniszczony przez dzieci, jak to widać z dziecinnych bazgrain, na kilku kartach znajdujących się.

Kopje tego tomu były niegdyś w bibliotece X. Fryderyka Augusta w Dreźnie i w senatorskiej bibliotece w Lipsku.

TOM IV.

Gdzie oryginał, niewiadomo. Kopje tego tomu znał Janocki w Dreźnie i w Lipsku. Tom IV. zawierał lata 1516, 1517, 1518.

TOM V.

Tom piąty znajduje się w bibliotece Ossolińskich we Lwowie pod nrem 176 i nosi taki tytuł:

Tomus quintus Epistolarum legationum responsorum actionum et rerum gestarum Sermi Principis Sigismundi primi, regis Poloniae: Magni Ducis Lituaniae.

Complectitur annos 1519, 1520, 1521.

Oprawa pierwotna z herbem i z cyframi Górskiego.

Na karcie tytułowej herb Karnkowskiego.

Kart jest 440. Liczby dokumentów nieoznaczone.

Rok 1519 od k. 2—118.

Rok 1520 od k. 119—358.

Rok 1521 od k. 359—(440).

Wydarto karty 23, 24, 25, 26, 27, 28, 134, 186, 351—357, 362—363, 374, 437. Na końcu braknie przynajmniej jeszcze ze 7 kart.

Charakter pisma w tym tomie odmienny od tego, który w drugich tomach przeważa, i podobny do pisma, które w kod. Op. spotykamy.

TOM VI.

Oryginał tego tomu znajdował się niegdyś w publicznej bibliotece warszawskiej imienia Załuskich pod nrem 230 i zawierała lata 1522 i 1523.

TOM VII.

Tom siódmy znajduje się dziś w bibl. Ossolińskich we Lwowie pod nrem 177 i ma tytuł taki:

Tomus Septimus epistolarum legationum responsorum rerum gestarum Serenissimi Principis Sigismundi primi Regis Poloniae et Magni Ducis Lituaniae.

Continet annos 1524—1525.

Oprawę ma nowoczesną; na karcie tytułowej herb Karnkowskiego, ale tylko do połowy zachowany, bo część karty wydarto.

Kart jest 399. Liczby dokumentów nie oznaczono.

Rok 1524 od k. 1—165 (169).

Rok 1525 od k. 170—(399).

Wydarto karty 1—13; 18—21. Kartę 56 dwa razy liczono.

Z karty 83 wydarto dolną połowę. Po karcie 90 następuje karta 100; zdaje się jednak, że na tém miejscu nic nie braknie. Karty 147 i 148 dwa razy liczono.

Daléj braknie k. 166—169, 203, 227. Kartę 295 dwa razy liczono. Końca brak, ostatni dokument już niekompletny ma taki napis: Responsum a Sigismundo rege Poloniae datum antiquis senatoribus et officialibus Gdanensibus.

TOM VIII.

Oryginał obejmujący rok 1526 był niegdyś umieszczony w bibliotece publicznej warszawskiej imienia Załuskich pod nrem 232.

TOM IX.

Oryginał obejmujący rok 1527 był umieszczony w bibliotece publicznej warszawskiej czyli w muzeum Załuskich pod nrem 233.

TOM X.

Tomus decimus epistolarum legationum responsorum et rerum gestarum Serenissimi Principis Sigismundi primi Regis Poloniae et Magni Ducis Lituaniae.

Continet annum vnum 1528.

Tom ten dziś jest własnością biblioteki kórnickiej.

Oprawa jego pierwotna z herbem i z cyframi Górskiego; na karcie tytułowej herb Karnkowskiego. Na wewnętrznej stronie pierwszej okładki znajduje się sztych, przedstawiający Zygmunta I. a na wewnętrznej stronie drugiej okładki obraz Zygmunta Augusta królewicza.

Kart jest 327, dokumentów 368.

Po karcie 17 mylnie następuje 19, k. 33, 46, 103, 113, 243, dwa razy liczono; wydarto kartę 328 i 329.

TOM XI.

Oryginał obejmujący rok 1529 był niegdyś umieszczony w bibliotece publicznej warszawskiej imienia Załuskich pod nrem 233 (sic!)

TOM XII.

Oryginał obejmujący rok 1530 znajdował się niegdyś w publicznej bibliotece warszawskiej imienia Załuskich pod nrem 234.

TOM XIII.

Oryginał obejmujący rok 1531 był niegdyś własnością biblioteki publicznej warszawskiej imienia Załuskich (nr. 235).

TOM XIV.

Tomus quatuordecimus Epistolarum legationum responsionum et rerum gestarum Sereni Principis Sigismundi primi Regis Poloniae Magni Ducis Lituaniae. Continet annos domini 1532, 1533.

Oprawa nowoczesna z takim napisem: Akta za Zygmunta I. w 1532 i 1533 r.; na karcie tytułowej zaś herb Karnkowskiego. Łukasz Gołbiowski spisał treść tego tomu, z kąd widać, że niegdyś należał do biblioteki Czackiego, dokąd po upadku Rzeczypospolitej z biblioteki króla Stanisława Augusta się dostał; dzisiaj jest własnością biblioteki kórnickiej.

Kart jest 404, dokumentów 454.

Rok 1532 od k. 2—225 t. j. nr. 1—216 (217).

Rok 1533 od k. 229—404 t. j. nr. 217 (218)—454 (455).

Karta po 135 następująca, nie jest liczbowana, karty 164, 175 i 381 dwa razy liczono; po k. 267 następuje zdaje się mylnie karta 278.

TOM XV.

Tom piętnasty obejmujący r. 1534 znajdował się niegdyś w publicznej bibliotece warszawskiej imienia Załuskich pod nrem 236.

TOM XVI.

Tom szesnasty oryginału umieszczony był niegdyś w bibliotece publicznej warszawskiej imienia Żałuskich pod nrem 237. Zawierał r. 1535.

TOM XVII.

Oryginał był niegdyś w bibliotece OO. Misyjonarzy w Warszawie. Obejmował lata 1536 i 1537

TOM XVIII.

Oryginał pokazywano w zeszłym wieku w bibliotece Patrum Oratorii in via S. Honorati w Paryżu. Mieścił w sobie lata 1538 i 1539.¹⁾

TOM XIX.

Tomus decimus nonus Epistolarum legationum responsorum et rerum gestarum Serenissimi principis Sigismundi primi. Regis Poloniae et Magni Ducis Lituaniae.

Continet annum domini 1540.

Oprawa pierwotna z herbem i z cyframi Górskiego a na karcie tytułowej herb Karnkowskiego.

Za czasów Janockiego znajdował się ten tom w bibliotece hr. Małachowskiego; stąd dostał się do biblioteki Mitzlera i w r. 1778 nabył go X. J. E. Minasowicz, kanonik kijowski i sekretarz JKMści, jak notatka w tym tomie się znajdująca opiewa: Codex hic MS. accessit ex Museo Mitzleriano Cathalogo Librorum Bibliothecae Josephi Epiphanijs Minasowicz Canonici Cathedr. Kyovien. S. R. M. Secretarij A. D. 1778 Idibus Maji.

W r. 1796 zaś był własnością biblioteki XX. Pijarów w Warszawie, na co wskazuje następująca notatka, pod herbem Karnkowskiego znajdująca się:

Biblioth. Collegii R. Varsaviensis scholarum Piarum 1796

Dzisiaj umieszczony jest w bibliotece X. Czartoryskich w Paryżu pod nrem 277.

Kart liczbowanych jest 266, dokumentów 214.

Po k. 24 następuje mylnie 26; k. 31 liczono dwa razy; zamiast k. 97 stoi 95; po k. 179 następuje mylnie 160 itd. do 179; po 188 następuje znów 182 itd. do 188. Po k. 210 następuje 111, 112, 213; 214 dwa razy liczono.

TOM XX.

Tomus vigesimus Epistolarum, legationum responsorum et rerum gestarum Serenissimi Principis Sigismundi primi Regis Poloniae et Magni Ducis Lituaniae.

¹⁾ Zob. Janociana III, 146—148.

Continet annum domini 1541.

Oprawa pierwotna z herbem i cyframi Górskiego; na karcie tytułowej herb Karnkowskiego.

Ręka w tym tomie odmienna od zwyczajnych.

Kart jest 198.

K. 11 braknie albo źle liczono; k. 26, 54, 84, 98, 104, 105, 106 dwa razy liczono.

Tom ten znajdował się niegdyś, jak Janocki twierdzi, w bibliotece senatorskiej miasta Lipska a dziś jest własnością biblioteki Ossolińskich we Lwowie (Nr. 179).

TOM XXI. i XXII.

O obydwóch tych tomach nawet Janocki nie miał żadnych wiadomości; zdaje się, że przepadły.

Tom XXI zawierał r. 1542 i tom XXII. lata 1543 i 1544.

TOM XXIII.

Tomus vigesimus tercius Epistolarum legationum responsorum et rerum gestarum Serenissimi Principis Sigismundi primi Regis Poloniae et Magni Ducis Lituaniae.

Continet annos tres 1545, 1546, 1547.

Oprawa pierwotna z herbem i cyframi Górskiego, na karcie tytułowej herb Karnkowskiego.

Wiele ten tom po świecie wędrował. Po śmierci Karnkowskiego dostał się, jak się zdaje, do konwentu OO. Jezuitów w Krakowie. I tutaj długo nie został, bo zmienił dwa razy właściciela; nazwiska tychże dziś już nie dadzą się odcyfrować, bo wykreślono je. Na początku tego wieku był w posiadaniu Zamojskich, o czém szczątka ich herbu świadczą; zamtąd dostał się do biblioteki puławskiej i dziś jest własnością bibl. kórnickiej.

Kart jest 255, dokumentów 183.

Rok 1545 od k. 2—52 t. j. nr 1—28.

Rok 1546 od k. 54—(187) t. j. nr 29—135.

Rok 1547 od k. (211) — (255) t. j. nr 136—183.

Karty 53, 58, 188—210 i na końcu kilkanaście kart wydarto.

Kopią tego tomu posiada biblioteka kórnicka. Rękopism ten ma na nowoczesnej okładce taki tytuł:

Acta sub Sigismundo I. ab A. 1545 ad A. 1548.

Właściwy jego tytuł jest równo brzmiący z tytułem oryginału. Kopia ta pochodzi z początku XVII. w. Gdzie w oryginalne braknie 22 kart, na tém miejscu przepisywacz pozostawił tyle stronic białych.

Kilka dokumentów, nie mających związku z sprawą polską, powypuszczano.

Stronnic jest 443, dokumentów 179.

TOM XXIV.

Oryginał umieścił Załuski biskup krakowski w bibliotece publicznej warszawskiej; brat zaś jego, biskup kijowski pożyczył go jakiemuś senatorowi do przepisywania, lecz tenże go już nie zwrócił. Obejmował ten tom r. 1548.

TOM XXV.

Tom ten był dodatkowym jako też następne. Zawierał wiersze słynnego poety w. XVI. Andrzeja Krzyckiego, który arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem będąc, umarł w Krakowie dnia 10 Maja r. 1587. Oryginał dotąd jeszcze nieodszukany; zastąpić go ednak może zbiórlistów i wierszy Krzyckiego, o którym wyżej już mówiłem. Znajdował się niegdyś w muzeum Załuskich w Warszawie pod numerem CCXLI.

TOM XXVI.

Tom ten zawierał poselstwa słynnego w owym wieku Jana Dantyszka, które z polecenia króla Zygmunta odprawił po Niemczech i Hiszpanii. Oryginał przepadł.

TOM XXVII.

Tomus vigesimus septimus legum regni Polonie emendatarum Jussu ac impensa Sermi Principis Sigismundi primi Regis Polonie, Magni Ducis Lituaniae.

Tom ten należy dziś do biblioteki X. Władysława Czartoryskiego w Paryżu.¹⁾

Oprawa jego pierwotna z herbem i cyframi Stanisława Górskiego. Na karcie tytułowej jest herb Karnkowskiego, obok niego znajduje się pieczęć herbowa (Łódzia) Jana Tomickiego, kasztelana gnieźnieńskiego (um. r. 1575) z literami I. T. i pod nią następujące podpisy: Tomicki Jan z Tomic na Baranowie mp.

Andrzi z Tomic Tomicki.

S. Z. W. (sędzia ziemi wieluńskiej) filius eius paralisi tactus subscripsit.

Na karcie następnej stoi: Statuta Regni Polonie ad crebras regnicolarum instantias recognita et emendata.

Następne dwie karty zawierają przedmowę Mikołaja Taszyckiego (Nicolai Taschiczki crac. terre judicis etc. Cracouie die Martis, tertia

¹⁾ Wyliczając ostatnie trzy tomy trzymałem się porządku w liście Górskiego do senatorów podanego, od którego Janocki odstąpił. Oryginał XXVIIgo tomu, widać Janockiemu nie był znany.

mensis Septembris. Anno domini Millesimo quingentesimo trigesimo secundo.)

Następne dwie karty zawierają „tituli“ pięciorga ksiąg praw, ręką Górskiego pisane.

Na pierwszej karcie liczbowanej: Primus liber statutorum Regni Polonie k. 1—36.

Secundus liber statutorum regni Polonie k. 37—75.

Tercius „ „ „ „ k. 76—115.

Quartus „ „ „ „ k. 116—173.

Quintus „ „ „ „ k. 174 (164)—185.

Ostatnich 6 kart nieliczbowanych zawiera: „Index statutorum secundum ordinem alphabeti.“

Po nich następuje druk: DEcreta et constitutiones publice: in Conuentu generali Piotrkouiensi pro festo sanctorum Trium Regum Anni domini 1538. Consiliariorum Regni et Nunctorum terrarum mutuo consensu facte.

K. 52 i 133 mylnie nie liczono; k. 155 dwa razy liczono, a zamiast 174 położono liczbę 164.

c. Kodeks Andrzeja Opalińskiego.

Andrzej Opaliński, marszałek wielki koronny, generał wielkopolski, śremski, leżajski, rohatyński, kolski, rogaziński starosta był właścicielem tego zbioru.

Prawdopodobną jest rzeczą, że Górski mu ten zbiór znakomity подарował, bo Opaliński już za czasów Górskiego na dworze Zygmunta Augusta bywał; w roku 1568 król go kasztelanem przemęckim mianował.

Kodeks ten jest młodszym od kod. Karnkowskiego (II), ponieważ w nim poprawiono błędy kod. Karnkowskiego, stósownie do wskazówek St. Górskiego, w tymże kodeksie znajdujących się.¹⁾

Nie jest to jednak kopia z kod. Karnkowskiego. zdjęta, jakby to zdawać się mogło; sprzeciwia się bowiem takiemu przypuszczeniu rezultat, wydobyty z porównania obydwóch kodeksów. Są wprawdzie niektóre lata, które w obydwóch zbiorach mało od siebie się różnią, jak n. p. rok 1532; tenże obejmuje w kod. Karnkowskiego dok. 217, w kod. Opalińskiego 219.²⁾ Z tych to ma kod. Karnkowskiego 4, których kod. Opalińskiego nie ma, a kod. Opalińskiego znów ma 6, których kod. Karnkowskiego nie ma. Dokumenta w obydwóch kodeksach następują po sobie nieomal w tym samym porządku.

¹⁾ Zob. kod. Karnkowskiego T. XIV. k. 94 v. i odpowiednie miejsce w kod. Opalińskiego.

²⁾ Zachodzi różnica w liczeniu dokumentów w obydwóch zbiorach. Rok 1532 ma w kod. Opalińskiego właściwie 225 dok., ale 6, które tutaj osobno liczono, połączone w kod. Karnkowskiego z innymi tak, że ściśle wzięwszy kod. Opalińskiego pod tym rokiem tylko dwa dokumenta więcej liczy niż kod. Karnk. a nie 8.

Rok zaś 1533 jest w kodeksie Op. zupełnie przeistoczony, tak, że tego samego pochodzenia jego wcale poznać nie można. Tak samo zachodzą w drugim tomie znaczne i uderzające różnice. Ztąd wynika, że kod. Op. jest nowszym opracowaniem, przerobieniem kod. Karnkowskiego, że to niby jest nowe wydanie redakcyi drugiej.

Że zaś St. Górski sam ten kodeks opracował, że więc zbiór Andrzeja Opalińskiego jest oryginałem, wynika z następujących powodów:

1. Górski sam kolacyonował i poprawiał błędy przepisywaczy i dodawał jak w innych zbiorach własnoręczne przypiski.

2. Początki każdego tomu o sejmach zebrać się mających, traktujące i pierwsze słowa lub wiersze pierwszego dokumentu Górski zwykle sam pisał; tu i owdzie napotyka się karty ręką Górskiego pisane, jak n. p. t. II., k. 302 v., 303, 304. T. IX. k. 39 itd.

3. Przemawia za tém także karteczka w XIV. tomie znaleziona, która podług wszelkiego prawdopodobieństwa ręką Andrzeja Opalińskiego¹⁾ była pisana i która opiewa:

Anno domini 1578. Die 15. Marcii.

Incepi 14 Tomum Gorscii legere in Ossieczna.

Commentarius super 14 Tomum.

Responsum a Sigismundo primo Rege Poloniae datum Oratoribus

Ducis Prussiae de suffragio eligendi regis.

Dictum Sigismundi primi Regis.

Praeclara res est ratione et consilio difficultates euitare potius quam committere, vt pericula uolenti nolenti subeunda sint et vi sumptibusque sua tutanda.

Żałować należy, że tylko kilka tomów tego zbioru ocalało.²⁾ Posiada wprawdzie biblioteka kórnicka kilkanaście tomów z biblioteki Andrzeja Opalińskiego i jego syna Andrzeja, biskupa poznańskiego pochodzących, ale większa ich część tyczy się czasów albo przedzymuntowskich albo pozymuntowskich.³⁾

Wszystkie tomy zbioru Andrzeja Opalińskiego były i są równie oprawione. Na okładce złotem wytłoczono herb Opalińskich (Łodzia) z literami A. O. (Andreas Opaliński). Nad herbem jego godło: In manibus Dei Sortes meae.

Charakter pisma tego zbioru znajdujemy także w innych zbiorach. Papier pokazuje filigrany 1, 2, 9 i 11 (jak w kod. Sap.)

¹⁾ Andrzej Opaliński był właścicielem zbioru i Ossieczny.

²⁾ Znajdowały się podobno w Walezu, gdzie ś. p. X. Dyniewski je odkrył i ś. p. hr. Tytusowi Działyńskiemu podarował.

³⁾ Wszyscy Opalińscy mieli zdaje się ładne biblioteki, które niestety rozproszyły się po całym świecie. Kórnik i biblioteka Ossolińskich posiadają rękopisma z biblioteki X. Andrzeja Opalińskiego, biskupa poznańskiego, a u Iglu antykwaryusza lwowskiego widziałem cenny rękopism Świętosława Orzelskiego z biblioteki Jana Opalińskiego, starosty rogozińskiego pochodzący.

Jan Opaliński umarł r. 1598.

Tekst sam jest dosyć staranny, chociaż i tutaj błędy pisarskie zachodzą. Format zbioru jest folium.

Kopje z tego zbioru zdjęte, umieszczę już pod niniejszą rubryką.

TOM I.

Oprawa tego tomu zupełnie taka, jaką posiada oryginalny zbiór Opalińskiego. Pomimo to jest ta kopia, którą A. Opaliński dla siebie sporządził. Zdaje się nawet, że większą część sam przepisał, bo charakter pisma i karteczki, o którychśmy wyżej wspomnieli, bardzo do siebie podobny, zwłaszcza charakterystyczne litery. Zaczyna się jego ręką od numeru 121 t. j. od r. 1511. Poprzednie karty inną są ręką pisane. Kart jest 237, dokumentów 280. Tom pierwszy obejmuje lata 1506—1511. Tytułu żadnego niema.

TOM II.

Tom drugi oryginalny nosi taki tytuł: *Thomus secundus Epistolarum legationum responsorum et rerum gestarum Serenissimi Principis Sigismundi primi Regis Poloniae et magni Ducis Lituaniae. Annorum duorum 1512, 1513.*

Kart jest 325, dokumentów 391.

r. 1512 od k. 1—147 t. j. nr 1—126.

r. 1513 od k. 148—325 t. j. nr 127—390.

Przypiski Górskiego znajdują się na k. 11, 18, 22, 30, 86, 185, 273.

Po karcie 287 następuje 289. Na samym końcu braknie kart dużo. Kilka rąk pisało.

TOMUS VII.

Tomus Septimus Epistolarum Legationum Responsorum ac Rerum gestarum Serenissimi Principis Domini Sigismundi primi Regis Poloniae et magni Ducis Lithuanie.

Continet annos duos 1524, 1525.

Kopia ta, którą A. Opaliński dla siebie sporządził, oprawiona jest w białą skórę. Na okładce znajduje się herb Opalińskich trochę już starty i litery A. O.

Kart jest 428, dokumentów 165.

I tutaj zdaje się znać rękę Opalińskiego.

TOM IX.

Tomus nonus Epistolarum legationum Responsorum et Rerum gestarum Serenissimi Sigismundi primi Regis Poloniae et magni Ducis Lituaniae.

Continet annum vnum MDXXVII.

Tom to oryginalny jedną ręką pisany; oprawa pierwotna z herbem i cyframi Andrzeja Opalińskiego.

Kart jest 220; dokumentów 215.

Rękę Górskiego znać na karcie 39.

I z tego tomu sporządził Opaliński dla siebie kopią dosłowną: *Tomus nonus Epistolarum legationum Responsorum et rerum gestarum Serenissimi Principis Regis Poloniae et magni ducis Lituaniae.*

Continet annum vnum MDXXVII.

Rękopism ten oprawiony w białą skórę, z herbem i cyframi Opalińskiego na okładce, ale ledwie je znać jeszcze. Pisało go kilka rąk, pomiędzy niemi i rękę A. Opalińskiego znać.

Na karcie tytułowej stoi wiersz następujący:

Tarnouio belli debetur gloria prima,
Custodi legum maxima Tomicio.

Druga kopia tego samego rękopisma z XVII. w. pochodząca znajduje się w bibliotece hr. Raczyńskiego w Rogalinie.

TOM XIII.

Tomus tredecimus epistolarum Legationum Responsorum et rerum gestarum Sigismundi primi Regis Poloniae et magni Ducis Lituaniae.

Continet annum domini MDXXXI.

Kart jest 210, dokumentów 180. Cały tom jedną ręką pisany. Na okładce herb i cyfry Andrzeja Opalińskiego.

Kopią tego tomu dosłowną posiada biblioteka kórnicka. Jest to rękopism oprawiony, jedną ręką bardzo ładnie przepisany. Na pierwszej okładce litery D. D. A. P.; na drugiej r. 1612.

TOM XIV.

Tomus quatuordecimus Epistolarum Legationum responsorum rerum gestarum Serenissimi Sigismundi primi Regis Poloniae et Magni Ducis Lituaniae.

Continet annos duos MDXXXII, MDXXXIII.

Kart jest 396, dokumentów 472.

r. 1532 od k. 1—215, t. j. nr 1—225.

r. 1533 od k. 217—396 t. j. nr 226—472.

Pierwsze i ostatnie karty mocno już od wilgoci ucierpiały. Przypiski Górskiego spotykamy na k. 57 v. 58, 94 v. 114, 120, 176 v. 230. Na okładce herb i cyfry Andrzeja Opalińskiego. Cały tom jedną ręką pisany.

TOM XVI.

Trafiłem na ślady wskazujące, że tom niniejszy się znajdował kilkanaście lat temu w bibliotece kórnickiej; dziś jego tam już nie ma. Przepadł jak się zdaje z wielu innymi cennymi rękopismami podczas ostatniego bezkrólewia w téjże bibliotece.

TOM XVIII.

Tomus decimus octavus Epistolarum Legationum responsorum et rerum gestarum Sigismundi primi Regis Poloniae et Magni Ducis Lituaniae etc.

Continet Annos Duos 1538, 1539.

Oprawa oryginalna z herbem i cyframi Andrzeja Opalińskiego. Cały tom jedną jest ręką pisany.

Kart jest 340, dokumentów 213.

r. 1538 od k. 1—126 t. j. nr 1—42.

r. 1539 od k. 130—340 t. j. nr 43 213.

d. Kopie zbiorów redakcyi drugiej.

Liczne są kopie zbiorów redakcyi drugiej; obowiązkiem naszym było, pochodzenie wszystkich wysledzić i umieścić je tam, gdzie ich miejsce właściwe. Z tego zadania jednak nie byliśmy w stanie całkiem się wywiązać a to dla okoliczności od nas niezależnych. Z jednej strony zważać na to potrzeba, że zbiory oryginalne nam przystępne nie są kompletne, a zbiór kompletny w Petersburgu znajdujący się nam nieznanym i nieprzystępnym. Z drugiej strony zaś kopie niezawsze są dosłowne, często po kilka lub kilkanaście dokumentów jest powypuszczanych, tak że i z liczby dokumentów nic pewnego wnieść się nie da. Po trzecie nie było zawsze także sposobu porównywać kopie z oryginałami jeszcze istniejącymi dla odległości miejsc. O innych kopiach znów mieliśmy tylko krótkie notatki piśmienne. Kopie, które poczytywać można za zdjęte z kodeksów Karnkowskiego i Opalińskiego, umieściliśmy już na właściwem miejscu.

TOM III.

Kopią trzeciego tomu posiada biblioteka kórnicka; jest to rękopism in quarto w białą skórę oprawiony a z początku XVII. w. pochodzący. Tytułu niema. Zawiera rok 1514 i 1515.

Stronnic jest 183, dokumentów 111.

r. 1514 od str. 1—83 t. j. dok. 51.

r. 1515 od str. 83—183 t. j. dok. 60.

TOM V.

Tomus quintus epistolarum legationum responsorum actionum ac rerum gestarum

Sigismundi primi Regis Poloniae et magni Lituaniae Ducis.

Continet Annos 1519, 1520, 1521.

Jest to kopia z zeszłego wieku in folio; roku 1521 w niej jeszcze niema. Karty mylnie i niedbale ułożone. Tom ten jest własnością biblioteki kórnickiej.

TOM VII.

Tomus septimus epistolarum legationum responsorum rerum gestarum serenissimi Principis Sigismundi etc. Continet annos 1524—1525.

Jestto kopia nowoczesna; na ostatniej stronicy wiersz przepisywacza, w którym poleca się modlitwom czytelnika (pod datą: Warszawa, Czerwiec r. 1811.)

Kopia ta jest własnością Jana hr. Tarnowskiego w Dzikowie, który łaskawie tę wiadomość mi udzielił.

TOM VIII.

Jest to kopia in fol. bardzo piękna z w. XVI. pochodząca. Oprawa jest nowoczesna. Rękopism dwie ręce przepisały. Pierwszych kilkadziesiąt kart ucierpiało bardzo od wilgoci, a mianowicie karta tytułowa, na której tylko to, co następuje, wyczytać jeszcze można:

Thomus oct
Epistolaru
tionum res
rum et rer
starum
Serenissimi Sig.
Poloniae
Conti

Stronic jest 709, dok. 262.

Podług wzmianki w tym tomie się znajdującą był on w r. 1763 własnością Michała Nepomucena Augustynowicza; później przeszedł do biblioteki połyckiej a dziś należy do biblioteki hr. Działyńskiego w Kórniku.

TOM XII.

Kopia tego tomu z XVIIgo wieku pochodząca znajduje się w bibliotece ordynacji Krasińskich w Warszawie.)

1) Wiadomości o kodeksach Biblioteki Krasińskich, zawdzięczam p. Wł. Chomętowskiemu, bibliotekarzowi téjże biblioteki.

TOM XIII.

Thomus tredecimus epistolarum, legationum responsorum et rerum gestarum Sigismundi primi, Regis Poloniae et magni Ducis Lituaniae.

Continet annum Domini MDXXXI.

„Rękopism sam pisany w końcu XVI. lub na początku XVII. w. składa się z 144 kart in fol., drobném, gęstém ale zarazem czytelném pismem zapełnionych; błędów i usterek bardzo mało; większa ich część zresztą poprawiona ręką współczesnego, światłego i obeznanego ze stósunkami korektora.“¹⁾

Opis wojny wołoskiej znajduje się w tym kodeksie na karcie 113 b.—120 a; podpada, że także w kod. Karnk. na tém samém miejscu był opis ten; Karnkowski przynajmniej wspominając w swoich „gesta Sigismundi“ o wojnie wołoskiej przytacza fol. 113. Czy to nie czasem jeden i ten sam rękopism?

Znajduje się obecnie w bibliotece miejskiej w Lipsku Nr. DCLXXXIII. Rep. II., fol. 86.

W bibliotece X. Czartoryskich w Paryżu znajdują się jeszcze dwie kopie in fol.: Nr. 266: Tomus Tredecimus Epistolarum Legationum responsorum et rerum gestarum Sermi Principis primi Regis Poloniae et Magni Ducis Lituaniae.

Continet annum Dni 1531.

Kart jest 394, dok. 153.

Nr. 267 ma taki napis: Epistolarum Legationum et Responsorum Rerumque gestarum Sigismundi primi Regis Poloniae et magni Ducis Lituaniae Tomus Tredecimus.

Continet annum domini MDXXXI.

Kart jest 355, dokumentów 177.

TOM XIV.

Tomus quatuor decimus epistolarum legationum responsionum et rerum gestarum Serenissimi Principis Sigismundi primi Regis Poloniae Mag. Duc. Lituaniae.

Continet annos domini 1532, 1533.

Stronic jest 473, dokumentów 320.

Kopia ta in fol. znajduje się w Paryżu w bibliotece Xcia Władysława Czartoryskiego pod nrem 270.

TOM XVII.

Thomus decimus septimus Epistolarum Legationum Responsorum Et Rerum Gestarum Serenissimi Sigismundi primi Regis Poloniae, Magni Ducis Lituaniae.

1) Xawery Liske: studia z dziejów w. XVI p. 278 etc. i 324.

Continet Annos 1536, 1537.

Rękopism ten w końcu XVI w. jedną ręką pisany, w skórę jest oprawiony. fol. małe. Jest własnością biblioteki Ossolińskich we Lwowie. Kart jest 189.

TOM XVIII.

Kopia w XVI w. pisana należy dziś do biblioteki ordynacyi Krasińskich w Warszawie.

TOM XIX.

Kopią tego tomu również w XVI w. pisaną posiada biblioteka ordynacyi Krasińskich w Warszawie.

TOM XX.

Tomus Vigesima Epistolarum Legationum Responsionum et rerum gestarum Sermi Sigismundi primi Regis Pol. et MDL. anno 1541.

Kart 299, dokumentów 87.

Znajduje się w bibliotece X. Czartoryskich w Paryżu Nr. 279.

C.

Zbiór należący niegdyś do biblioteki akademii jagiellońskiej w Krakowie.

Zbiór ten odkryto w zeszłym wieku w bibliotece akademii jagiellońskiej w Krakowie. Składał się pierwotnie z XIX. tomów, ale już w roku 1777 pierwszego i czwartego tomu nie było. Około tego czasu przeniesiono go staraniem X. Hugona Kołłątaja kanonika krakowskiego do Warszawy a książkę Michał Poniatowski, biskup płocki i koadjutor krakowski złożył go w publicznym muzeum Żałuskich, gdzie cały zbiór miano przepisać.¹⁾ Do Krakowa już nie powrócił, bo po upadku Rzeczypospolitej cały zbiór poszedł w rozsypkę i większa jego część dostała się do Petersburga, gdzie obecnie jeszcze się znajduje. Pan Leon Wegner pierwszy o nim dał wiadomość w rozprawie swojej „Jan Ostroróg doktor obojga praw, wojewoda poznański“ opisując tom XVII.²⁾ Podane wiadomości zgadzają się z tém, co Janocki powiada.³⁾ Faksimil z XVII. tomu łaskawie przez pana Wegnera mi udzielony pokazuje rękę z drugiej połowy w. XVIgo pochodzącą. O zbiorach w Petersburgu znajdu-

¹⁾ Janociana III., 151.

²⁾ Roczników tow. przyj. nauk pozn. tom I., 213 itd.

³⁾ Janociana III., 252.

jących się wspomina także autor „trzech rozdziałów o skarbowości polskiej“,⁴⁾ ale wzmianka jego jest tak skąpa, że z niej wniosku wyciągnąć niepodobna. Może być, że zbiór niekompletny z ośmiu tomów złożony jest tym, o którym tutaj mówimy, chociaż trudno niektóre okoliczności w podaniu jego i Janockiego pogodzić. Tak twierdzi Janocki, że niegdyś ten zbiór należał do Jakóba Górskiego, teologa przy akademii jagiellońskiej — a świadectwo jego zasługuje na pełną wiarę — podczas gdy X. L. utrzymuje, że zbiór niekompletny petersburski był niegdyś własnością Andrzeja Tomickiego, sędziego ziemskiego wieluńskiego.

Nie znając bliżej tego zbioru i mając o nim tylko niedokładne wiadomości, kwestyi tej rozstrzygnąć nie potrafimy.

Uderza w tym zbiorze przedewszystkiém układ pojedynczych tomów odmienny od dwóch poprzednich redakcyi, chociaż w samej rzeczy jest tylko XVII tomów jak w kodeksie sapieżyńskim. Ażeby wiedzieć, czy ten układ od Górskiego samego pochodzi, trzeba zbadać oryginał i obejrzeć oprawę. Gdyby oprawa była Górskiego, przyjąć by należało, że to nowa redakcyja. Skoroby się jednak okazało, że oprawa jest późniejsza, przyjąć będzie trzeba, że Jakób Górski, krewny Stanisława, papiery pozostałe po Stanisławie zebrał i na sposób pierwszej redakcyi ułożył.

Za tém zdaniem przemawia raz ilość nowych dokumentów w niektórych tomach znajdujących się, których w żadnym innym zbiorze nie ma; przemawia zatem także ta okoliczność, że tomy dodatkowe w środku całego zbioru umieszczono, podczas gdy Górski miejsce im przeznaczał na końcu.

Potwierdza nas w tém zdaniu obszerność tytułu, jakiego w żadnym oryginalnym zbiorze nie ma i podział zbioru na dwa niby osobne, z których jeden składa się z XIII., drugi z VI tomów, o czém w innych zbiorach żadnego nie ma śladu.

Póki nie będzie ściślejszych i dokładniejszych o tym zbiorze wiadomości, trudno będzie coś stanowczego o nim wyrzec.

Zbiór ten został w przeszłym wieku przepisany; kopie dostały się po upadku Rzeczypospolitej do biblioteki Czackiego a ztamtąd z wyjątkiem kilku do biblioteki X. Czartoryskich i hr. Działyńskich. Wszystkie tomy mają równą oprawę i spis rzeczy przez Łukasza Gołębowskiego sporządzony. Format ich wielkie fol.

Niemając bliższych wiadomości o oryginałach, podawać będziemy niektóre szczegóły o kopiach nam znanych.

Tomu pierwszego i czwartego już za czasów Janockiego niebyło. Zginęły nam także kopie tomu drugiego obejmującego lata 1513—1517 i trzeciego, w którym były umieszczone dokumenta z lat 1518, 1519, 1520.

TOM V.

Quintus Tomus Legationum responsionum literarumque Polonarum Sub divo Sigismundo primo Rege Poloniae per

sapientissimum Petrum Tomicki Episcopum Cracouiensem, Regni Poloniae Vicecancellarium consularum, actarum, dictarum, scriptarum. Per me Stanislaum Gorski, Cracoviensem et Plocensem Canonicum ejus in Cancellaria Scriptorem recollectarum ac in Tomos tredecim digestarum. Continet annos 1524, 1525.

Stronnic jest 479, dokumentów 301.

r. 1524 od str. 1—181 t. j. nrów 122.

r. 1525 od str. 181—479 t. j. nr 123—301.

Dużo tutaj dokumentów z lat innych.¹⁾ Na wewnętrznej stronie okładki jest notatka, z której się dowiadujemy, że Jabłoński tom ten przepisał. Wydarto str. 295—302.

Kopia ta jest własnością biblioteki kórnickiej.

TOM VI.

Sextus thomus legationum responsionum literarum et rerum Polonicarum Sub divo Sigismundo primo Rege Poloniae per sapientissimum Petrum Tomicki Episcopum Cracoviensem, Regni Poloniae Vicecancellarium actarum dictarum consularum et scriptarum Per me Stanislaum Gorski Cracov. et Plocensem Canonicum ejus in Cancellaria Scriptorem collectarum et in thomos tredecim digestarum.

Continet annos 1526, 1527.

Stronnic jest 980, dok. 463.

R. 1526 od str. 1—671 t. j. dokumentów 283.

r. 1527 od str. 672—980 t. j. dok. 180.

Na wewnętrznej stronie okładki czytamy: „1783, d. 9. Julii. Ten tom przepisany od Imci Jabłońskiego w Warszawie.“ Kopia ta należy dziś do biblioteki kórnickiej.

TOM VII.

Tomus Septimus Legationum Responsionum Literarum Rerumque Polonicarum Sub divo Sigismundo Primo Rege Poloniae per Sapientissimum Senatorem Petrum Tomicki Epum Cracoviensem Regni Poloniae Actarum Dictarum, Consularum et Scriptarum Per me Stanislaum Gorski Cracoviensem et Plocensem Canonicum collectarum et in Thomos tredecim digestarum.

Continet annos 1528, 1529.

Str. jest 703, dok. 461.

R. 1528 od str. 1—501, dok. 284.

r. 1529 od str. 502—703, dok. 177.

¹⁾ Jest to wada niemal wszystkich tomów tego zbioru.

Tom ten, który obecnie jest własnością biblioteki kórnickiej przepisał podług notatki w nim się znajdującej Imść pan Wojczyński w sierpniu r. 1776.

TOM VIII.

Tomus octavus legationum responsionum literarum Regiarum rerumque Polonicarum sub divo Sigismundo primo Rege Poloniae per Sapientissimum Senatorem Petrum Tomicki Epum Crac. Regni Poloniae Vicecancellarium actarum consularum dictarum scriptarum Per me Stanislaum Gorski ejus in Cancellaria Scriptorem collectarum et in tomos tredecim digestarum.

Continet annos 1530, 1531, 1532.

Stronnic 1082, dokumentów 516.

Kopia ta znajduje się w bibliotece X. Czartoryskich w Paryżu pod nrem 268.

TOM IX.

Tomus Nonus Legationum, Responsorum, Literarum Rerumque Polonicarum Sub divo Sigismundo primo Rege Poloniae per Sapientissimum Senatorem Petrum Tomicki Ep. Cracov. Regni Poloniae Vicecancell. actarum dictarum scriptarum consularum Per me St. Gorski Canonicum Crac. et Ploc. ejus in Cancellaria scriptorem collectarum et in tomos tredecim digestarum.

Continet annos 1533, 1534.

Stronnic jest 627, dok. 500.

Kopia ta znajduje się w bibliotece X. Czartoryskich w Paryżu pod nrem 272.

TOM X.

Tomu X. obejmującego r. 1535 niema.

TOM XI.

Epistolae Petri Tomicki Episcopi Cracoviensis et Regni Poloniae Vicecancellarii promiscue scriptae.

Stronnic jest 360, dok. 344.

Wszystkie dokumenta bez ładu i porządku umieszczone. Dat bardzo mało, najwięcej jeszcze z lat 1522, 1528, 1530, 31, 32, i 1533.

Tom ten jest własnością biblioteki X. Czartoryskich w Paryżu. (Nr. 251.)

TOM XII.

Epistolae Sigismundi primi Regis Poloniae et Petri Tomicki Eppi Crac. Reg. Pol. Vicecancell. de sacerdotiis Romam scriptae.

Stronnic jest 536, dok. 507.
Znajduje się w bibliotece X. Czartoryskich w Paryżu pod nrem 273.

TOM XIII.

Tomus Tredecimus Epistolarum Regis Sigismundi primi et Joannis Dantisci Oratoris Regis Per St. Gorski Canonicum Recollectarum.

Stronnic jest 506, dok. 256.

Listy te nie idą w szyku chronologicznym a wielu brakuje. Daty po większej części opuszczone.

Rękopism ten umieszczony jest w bibliotece X. Czartoryskich w Paryżu pod nrem 274.

TOM XIV.

Tomus quartus decimus legationum responsionum literarum Regiarum sub divo Sigismundo primo Rege Poloniae post mortem Petri Tomicii Eppi Cracoviensis et Regni Poloniae Vicecancellarii per Joannem Chojenski Eppm Premisliensem actarum et scriptarum Per me St. Gorski Cracoviensem et Plocensem Canonicum in reliquos sex Tomos annorum consequentium collectarum.

Continet hic Tomus annum Domini MDXXXVI.

Stronnic 287, dok. 192.

Tom ten jest własnością biblioteki X. Czartoryskich w Paryżu. (Nr. 258.)

TOM XV.

Tomus Quindecimus Legationum Responsionum Literarum Rerumque Polonicarum Sub divo Sigismundo primo Rege Poloniae et Joanne Chojenski Epo Cracov. Regni Poloniae Cancellario et Samuele Maciejowski Vicecancellario actarum consularum dictarum scriptarum Per me Stanislaum Gorski Cracov. et Plocensem Canonicum in reliquos sex tomos redactarum.

Continet annos 1537, 1538, 1539.

Stronnic jest 412, dok. 359.

r. 1535 i 1536 od str. 1—39; dok. 23.

r. 1537 od str. 39—127; dok. 92.

r. 1538 od str. 128—232; dok. 94.

r. 1539 od str. 233—399; dok. 141.

r. 1540 od str. 399—412; dok. 9.

Kopia ta znajduje się w bibliotece X. Czartoryskich w Paryżu pod nrem 275.

TOM XVI.

Tomus Sedecimus Legationum Responsionum Literarum et rerum Polonarum sub divo Sigismundo Primo Rege Po-

loniae et Samuele Maciejowski Episcopo Cracoviensi Regni Poloniae Cancellario actarum et scriptarum Per me Stanislaum Górski Cracov. et Plocensem Canonicum collectarum.

Continet annos 1540, 1541.

Stronnic jest 819, dok. 287.

Rękopism ten jest własnością biblioteki X. Czartoryskich w Paryżu Nr. 278.

TOM XVII.

Oryginał obejmujący lata 1542 i 1543 znajduje się obecnie w Petersburgu w bibliotece publicznej w oddziale II—XIII. pod znakiem F. Nr. 145. r. Wspomina pierwszy o nim p. Leon Wegner w rozprawie swojej „Jan Ostroróg, doktor obojga praw, wojewoda poznański.”⁶

Kopii tego tomu jako też XVIIIgo, obejmującego lata 1544, 1545, 1546 niema.

TOM XIX.

Tomus decimus nonus legationum responsionum literarum rerumque Regiarum Sigismundo primo Rege Poloniae imperante Samuele Maciejowski Eppo Cracoviensi Cancellariam Gubernante Actarum Dictarum Scriptarum Consularum Per me Stanislaum Górski Cracoviensem et Plocensem Canonicum collectarum. Continet annos 1547, 1548.

Stronnic jest 216, dok. 97.

R. 1547 od str. 1—93, dok. 59.

R. 1548 od str. 94—216, dok. 38, obejmuje czas do 15go Marca. Ostatnich kart nie ma.

Tom ten jest własnością biblioteki kórnickiej.

III.

Fragmenta i bruliony.

Prócz zbiorów wyżej wyszczególnionych posiadamy jeszcze niemałą liczbę fragmentów i brulionów, którym dla natury rzeczy tę samą wartość jak zbiorom oryginalnym przypisać należy. Bruliony złożone były pierwotnie — po większej części przynajmniej — z kart różnych, które dopiero w zeszłym wieku prawdopodobnie Łukasz Gołębowski zebrał, ułożył i oprawił kazał; mają bowiem te tomy oprawę taką, jaką posiadają inne rękopisy z biblioteki poryckiej Tadeusza Czackiego pochodzące i indeks przez L. Gołębiewskiego sporządzony. Wielką ich część sam Górski przepisał; wszędzie znajdują się ślady kolacyonowania t. j. poprawki, a tu i owdzie przypiski wskazujące, na co przy przepisywaniu zwać potrzeba: n. p. po liście Zygmunta króla do Olbrachta księcia pruskiego⁷) napisał Górski własną ręką: „Post hanc Eplam relinquatur vna

⁶) Roczniki Tow. przyj. nauk pozn. T. I., str. 213.

⁷) Zob. Akta za panowania Zygmunta I. od 1519 do 1528 roku. (Nr. 106. bibl. kórni.) str. 123.

charta nuda^a a w kodeksie Karnkowskiego na témże miejscu (t. XIX. k. 231) pozostawiono półtoręj stronnic białych. Papier, znaki wodne i charakter pisma są te same jak w zbiorach oryginalnych. Przeplatane są jednak także dokumentami nieco później przepisanyymi, które snad Gołębiowski do tych zbiorów przyłączył.

1.

Akta za panowania Zygmunta I. od 1506—1516 r.

Jest to rękopism in fol., oprawny, własnością będący biblioteki kórnickiej, który po większej części zawiera kopie z zeszłego wieku.

Stronnic jest 282; dokumentów 67.

Znajduje się w nim obszerny fragment z jednego z licznych zbiorów Stanisława Górskiego; poznać to można po staranności i piękności pisma. Otóż na str. 173 stoi: *Annus domini millesimus Quingentesimus decimus quartus rognante Sigismundo primo.*

Tekst ciągnie się od str. 177 do str. 282 z wyjątkiem str. 263 i 264, które mają kopie z zeszłego wieku pochodzące. Dokumentów jest 52, ale nie wszystkie są kompletne, jak to na str. 249, 260, 261 widać.

Papier pokazuje znak wodny 1., ręka jest ta sama, którą przeważnie w kod. Karnkowskiego spotykamy.

Rok 1514 zawiera dokumentów 45; r. 1515 tylko 7.

2.

Akta za panowania Zygmunta I. od r. 1519—1528.

Rękopism ten w fol. oprawny, należy do biblioteki kórnickiej i zawiera po większej części kopie w XVII i XVIII wieku zdjęte z dokumentów z lat 1501—1530 pochodzących i kilka dokumentów oryginalnych.

Stronnic jest 505, dokumentów 130.

Z redakcyi St. Górskiego pochodzą następnje dokumenta:

Nr. 1. str. 1—18: *Oratio Reverendiss. Patris Zacharie Ferrerii vicentini Pontificis Gardiensis in Poloniam et Litwaniam Legati Apostolici habita Thorunii in Prussia ad Serenissimum Polonie Regem Sigismundum pro eodem Rege et magno Prussie Magistro Apostolica Auctoritate inuicem reconciliandis.*

Mowa ta była miana podług przypisku Górskiego nono kls. Martias 1520.

Nr. 10. *Edictum contra Luteranos* (z r. 1520); napisał to Górski własną ręką.

Nr. 33, str. 111—123. *Fedus inter Sigismundum, Regem Polonie et inter Duces Mekleburgenses et Pomeranie.*

Datum in ciuitate Gedanensi feria quarta post dominicam Letare proxima. Anno dni Millesimo quingentesimo vigesimo quarto.

Str. 123. *Comicia in Piotrkow indicta* (1523). Ostatni ten ustęp Górski sam pisał. Przytaczamy dla obeznania czytelników z źródłami Górskiego ostatnie tego ustępu zdanie: *Littere et Legatio Conuentualis desunt. Petantur ex libris Cancellariorum Petri Thomicii aut Christofferi SSidlouicii et hic inscribantur.*

Nr. 87, str. 321. *Ludouicus Ungariae et Bohemiae Rex* (krótki rys jego życia) i *Epithaphium ejusdem regis.*

Nr. 88, str. 323—364. *De conflictu Ungarorum cum Turcis ad Mohacz verissima hystoria Stefani Broderici etc.* —

3.

Akta za panowania Zygmunta I. od r. 1507—1548.

Rękopism to oprawny, fol.; należy do biblioteki kórnickiej i zawiera kopie z XVI, XVII i XVIII wieku i kilka dokumentów oryginalnych.

Stronnic jest 291, dokumentów 86. Od Górskiego pochodzi:

Nr. 11. *Secundum responsum a Sigismundo primo rege Polonie: legatis Gdanensium Luteranorum in secunda audientia datum.* (r. 1526) str. 85—92. Pisał sam Górski.

Nr. 82. *Oratio per Samuelem Macieyowski dec. Crac. Secret. regium in conuentu generali, in primo consessu coram rege et senatu ac nuntiis terrarum Polonie dicenda.*

Nr. 83. Toż samo, ale po polsku.

4.

Akta za panowania Zygmunta I. od r. 1528—1547.

Rękopism to oprawny in fol.; jest własnością biblioteki kórnickiej i zawiera kopie z zeszłego wieku pochodzące i kilka oryginałów. Stronnic jest 371, dokumentów 166. Z redakcyi Górskiego pochodzi:

Nr. 27. *Querela Ungariae de Austria per Michaellem Wrantium Dalmatam adolescentem XV annos natum* z przypiskami Górskiego. (z r. 1529)

Nr. 28. *Altera Querela ungarie contra Austriam*, również z przypiskami Górskiego. (z r. 1529)

Czy numer 82, 83, 84, 85 i 86 Górskiemu przypisać należy, nieśmiem stanowczo rozstrzygnąć.

5.

Akta za panowania Zygmunta I. od r. 1536—1545.

Tom ten będący własnością biblioteki X. Czartoryskich w Paryżu (Nr. 282) zawiera z małemi wyjątkami same bruliony Stanisława Górskiego. Oprawa jego nowoczesna. Papier pokazuje znaki wodne 5, 6, 9, 36. Kilka rąk go pisało.

Stronnic jest 1012, dokumentów 228:

- r. 1536 i 1537 od str. 3—100; dok. 27.
- r. 1538 od str. 101—228, dok. 23.
- r. 1539 od str. 229—420, dok. 29.
- r. 1540 od str. 421—621, dok. 58.
- r. 1541 od str. 622—830, dok. 40.
- r. 1542 od str. 831—881, dok. 23.
- r. 1543 od str. 883—920, dok. 9.
- r. 1544 od str. 920—1012, dok. 18.

6.

Akta za panowania Zygmunta I. od r. 1540—1543.

Rękopism ten także jest własnością biblioteki X. Czartoryskich w Paryżu (N. 281.) Oprawa nowoczesna. fol. Papier i pismo jak w innych zbiorach Górskiego; filigrany 1, 2, 11 i Lelewelewi nieznane.

Dużo w nim, jako też w poprzednim tomie, poprawek i przypisków ręki Górskiego.

Stronnic jest 558, dokumentów 215.

Rok 1540, od str. 1—326, dok. 129.

r. 1541, od str. 329—340, dok. 1.

r. 1542, str. 341, dok. 1.

r. 1543 od str. 345—514, dok. 82.

Od str. 515—534: Epitalamii Serenissimo regi Poloniae domino Sigismundo Augusto A Clemente Janicio poeta laureato, vita jam functo scripti; aeditio posthuma.

Od str. 535—556: De nuptiis inelyti Regis Poloniae Sigismundi Augusti aet Elisse Caesaris Ferdinandi Filiae. Carmen Georgii Sabini continens precipuas omnium Polonicorum Regum historias.

Na wewnętrznej stronie okładki czytamy: „przepisana od Opaczyńskiego cała 1783 d. 14 Martii.

7.

Akta za Zygmunta I. 1539 i 1540 roku.

Rękopism ten znajduje się w bibliotece X. Czartoryskich w Paryżu pod numerem 276. fol. Oprawa jak w tomach poprzednich. Z filigranów spostrzegłem 3 i 11.

Stronnic jest 260, dokumentów 81.

Są to także bruliony Górskiego, często poprawiane; ściślego porządku chronologicznego tutaj wcale nie ma; dużo jest dokumentów bez początku lub końca.

Rok 1539 obejmuje cały tom z wyjątkiem kilku dokumentów z r. 1540 wśród textu znajdujących się.

Stronnice 29, 39, 115—118, 195, 199, 200 przez Górskiego pisane.

Na wewnętrznej stronie okładki znajduje się następująca notatka. „1773 d. 27 Februarii Pluciński przepisawszy przyniósł.“

8.

Rękopism nr. 168 biblioteki Ossolińskich we Lwowie noszący napis: Miscelanea i należący niegdyś do Wojciecha Chotelskiego, kanonika wiślickiego i proboszcza dobrowodzkiego mieści w sobie także kilkanaście arkuszy brulionów Górskiego, które tutaj wyszczególniamy:

k. 2—13 zawiera ułamek z r. 1513; na k. 2 znajduje się własnoręczny przypisek Górskiego.

k. 41—43 fragment z Górskiego z r. 1542.

k. 44—54 zawiera dokumenta z lat 1542 (?), 1535 i 1527 nieomal całkiem przez Górskiego przepisane.

k. 78—83 Literae Caesari Thurcarum Crac. 4 Oct. 1542 per nuncium Regium Pavlovski Lupa missae.

k. 238—253 zapisane przez Górskiego (z wyjątkiem k. 249) zawierają dokumenta z lat 1526, 1528, 1525.

Cały rękopism ma kart 480.

9.

Akta za panowania Zygmunta I. w r. 1544 i 1545.

Rękopism to oprawny, fol., należący do biblioteki kórnickiej. Papier pokazuje znaki wodne 1, 2, 11. Układ dokumentów jest taki, jak w zbiorach oryginalnych. Są to także bruliony Górskiego.

Stronnic jest 385, dokumentów 118.

Na karcie nieliczbowanej stoi: Annus domini millesimus quingentesimus quadragagesimus quartus, który to rok obejmuje str. 1—306 t. j. dok. 1—93;

Na karcie zaś 307: Annus domini millesimus quingentesimus quadragagesimus quintus idący od str. 307 do 385 i obejmujący dok. 94—118.

Cały rękopism z małymi wyjątkami jest jedną ręką pisany. Przypiski Górskiego znajdują się na str. 106, 137, 141, 167, 213, 259, 283.

10.

Akta za panowania Zygmunta I. od r. 1546—1548.

Rękopism we fol., oprawiony, należy do biblioteki kórnickiej. Stronnic jest 468, dokumentów 165; Są to same bruliony Górskiego. Papier pokazuje znaki wodne 1, 2, 3, 9, 11 i kilka Lelewelewi nieznanych.

Na karcie 3 czytamy (jest to „proba calami“). Minute literarum regiarum anni 1546, pars prima Rastowski scribente, scribere cepit 13 Januarii.

R. 1546 od str. 5—260 t. j. nr 1—105.

r. 1548 od str. 261—468 t. j. nr 106—165.

Ręką Górskiego pisane są stronnice 7, 8, 9 i 23—40. Tu i owdzie znajdują się przypiski Górskiego.

11.

Farrago carminum, rerum gestarum et epistolarum Regis Sig. I. et aliorum variis manibus scripta, etc. to jest tytuł rękopisu w bibliotece akademii jagiellońskiej w Krakowie pod nr. 44 fol. znajdującego się. Rękopism ten nie jest oprawiony, i z przodu nieco uszkodzony; pochodzi z XVI w.

Napotyamy w nim daty lat 1527, 1528, 1539, 1544 i niektórych innych.

Znalazłem w nim pismo Górskiego na k. 140—141 oczywiście także do jego brulionów należące pod takim tytułem:

Legatio a dno Joachimo Marchione Brandeburgensi electore Ad Sigismundum primum regem Poloniae dicta pridie S. Catherine 1547.

12.

Acta Polonorum sub Sigismundo Augusto T I

Rękopism ten zawiera kopie z XVI, XVII i XVIII w. Jest oprawiony, fol. i należy do bibl. kórnickiej. Stronnic jest 356, dok. 52.

Ze zbiorów Górskiego pochodzi:

- nr. 3. De tradita Sigismundo Augusto Regi Lithuaniae.
- nr. 4. Marschaliorum Lithuaniae officia.
- nr. 5. Marschalcus Curiae.
- nr. 22. De sepultura Sermi Sigismundi primi

Regis Poloniae et Magni Ducis Lithuaniae (str. 123—133.)

* * *

Nadmienić tutaj jeszcze wypada, że to nie były jedyne zbiory, które Górski ułożył; kontynuował je bowiem, ale niewiadomo, ile lat panowania Zygmunta Augusta obejmowały. Wspominając (Kod. Sap. XV, 433—434) o królowej Barbarze mówi on: Qua de re plura in libro rerum annorum 1547 et 1548, 1549 etc. sunt conscripta.

Te prace Górskiego były nam dotąd zupełnie niezbrane. Znam wprawdzie niektóre rękopisy obejmujące pierwsze lata panowania Zygmunta Augusta z biblioteki tegoż króla pochodzące, w których układ nieomal zupełnie jest ten sam, co w Tomicyanach; to samo powiedzieć można także o papierze i o charakterze pisma przepisywaczy.

Wymieniam je tutaj, może ze dalsze poszukiwania całą tę rzecz nam wyjaśnią: otóż, Rerum Livonicarum Liber (z lat 1556—1557). De rebus Serenissimi Sigismundi Augusti Poloniae Regis (z lat 1552—1558) i Rerum Transilvanicarum Liber (z lat 1554—1555). Rękopisy te znajdują się w bibliotece akademii jagiellońskiej w Krakowie. Kopią pierwszego dzieła niegdyś do biblioteki Andrzeja Opalińskiego należąca posiada dziś biblioteka kórnicka.

IV.

Pisma własne Stanisława Górskiego.

W tych to zbiorach tutaj wyliczonych umieścił Stanisław Górski także własne swe prace historyczne i polityczne, między którymi szczególnie późniejsze niemałej są wagi. Prace jego są różnorodnego rodzaju; spotykamy bowiem rozprawy, szkice, poglądy historyczne, przypiski obszerniejsze i mniejsze, a nawet i listy. Przypisują mu także i to słusznie, życiorysy mężów najznakomitszych owego czasu, lecz w rękopismach znalazłem tylko mało, coby na taką nazwę zasługiwało. Prócz tego znajdują się w pierwszych VI czy VIII. tomach Tomicyanów liczne notatki historyczne, któreby słusznie rocznikami nazwać można.

Górski żyjąc na dworze królewskim, w samym więc środku ruchu politycznego w Polsce z wszystkimi sprawami Rzeczypospolitej dokładnie był obeznany; a ponieważ za owych czasów sprawy polityczne u wszystkich żywy budziły interes, dla tego mianowicie dygnitarze państwa daleko od dworu i ogniska życia politycznego mieszkający starali się o to, żeby o sprawach tych mieć najświeższe i zarazem najdokładniejsze wiadomości, i udawali się o nie do osób w wszystkie sprawy wtajemniczonych.

Do takich osób należał Stanisław Zagórski, należał także nasz Górski i wielu innych. Tak to pisywał Górski o wszystkich sprawach bieżących czy to publicznych czy prywatnych do Klemensa Janickiego, Stanisława Dziaduskiego, Pawła biskupa wileńskiego, Jana Dantyszka i wielu innych. Plan, którego się zwykle trzymał w s. ych listach wyraźnie wypowiedział w liście do Janickiego (Cracovie X. Junii 1538, który w ogóle jest pierwszym jego listem w Tomicyanach) pisząc do niego te słowa:

Ad literas tuas primum tibi respondebo, deinde de negotiis nostris domesticis mixte et confuse, ut primum quicquid in mentem veniet, perscribam, externa etiam, quae scivero, adjungam.

W oceniu tego, co jest Górskiego, zachodzi jedna trudność wielka, że rzadko, bardzo rzadko własne swe nazwisko wymienia; ale rozprawy, które za jego pracę uważać należy, zwykle mają to do siebie, iż łatwo poznać, że nie kto inny, tylko układacz zbiorów mógł być ich autorem. Gdzie jaka rozprawa innego jest pióra, to zwykle nazwisko autora przytacza.

Ponieważ większa część jego pism nieomal wcale nie jest znana, pozwalamy sobie takowe tutaj wyszczególnić.

1. Annales czyli roczniki lat 1506—1526.
2. Commentarius rerum gestarum a Sigismundo primo rege Poloniae et magno duce Lituaniae. Per Stanislaum Gorski Cracoviensem et Plocensem Canonicum scriptus. (Annus domini 1506—1507.)

(Kod. Sap. I, str. 331—346. Kod. Op. I, k. 9—16),

3. Commentarius Anni Domini 1508.
(Kod. Sap. I, str. 357—362. Kod. Op. I, k. 17—20).
4. Commentarius anni domini 1509.
(Kod. Sap. I, str. 391—394. Kod. Op. I, k. 25 v.—29).
5. Commentarius anni domini 1510.
(Kod. Sap. I, str. 481—486. Kod. Op. I, k. 45—48)
6. Commentarius nni domini 1511.
(Kod. Sap. I, str. 543—548. Kod. Op. I, k. 112—115;
to samo jeszcze raz I, k. 140—142.)
7. Commentarius anni domini 1512.
(Kod. Sap. I, str. 665—668. Kod. Op. II, f. 1—3; Kod.
Karnk. II., f. 2—4.)
8. Commentarius anni domini 1513.
(Kod. Sap. II, str. 1—8. Kod. Karnk. II., k. 174—177;
końca braknie. Kod. Op. II., k. 148—152.)
9. Commentarius anni domini 1514.
(Kod. Sap. II, str. 170; 223—24; 234—237; 265—274.)
Pisał go Górski już po ułożeniu kod. Sap. użykując na
ten cel pozostałe karty białe; ta sama uwaga odnosi się
także do dwóch następnych komentarzy.
10. Commentarius anni domini 1515.
(Kod. Sap. II, str. 291—299, 303—304, 337, 346, 351 do
352, 483—486.)
11. Commentarius anni domini 1516.
(Kod. Sap. II, str. 497—504, 605—615).
12. De Radwancowski Rotmagistro ob prodicionem in bello Prus-
siaco Sentenciis tocius conuentus honore ac fama priuato
(1521).
(Kod. Sap. V, k. 252 v.—254 v.)
13. De ingre su Regio in Gdanum. (1526)
(Kod. Augustynowicza str. 66—69. Kod. Sap. VI, k. 32—33).
14. Fraus et dolus sub amicitia simulata. O poselstwie Karóla
V. i Ferdynanda wyprawioném do Moskwy w r. 1526.
(Kod. August. str. 59.)
15. Annotatio in Carmen Critici De mora Gdanensi.
(Kod. August. str. 173—177. Kod. Sap. VI, k. 18—89).
16. Concertationes de sacre Scripture interpretatione Doctoris
Poliandri Almani, haeretici predicatoris Ill. Do. Alberti
Ducis Prussie cum Petro de Cracouia Suffraganeo et Ca-
nonico Plocensi, concionatore Sermi Sigismundi primi Regis
Polonie, Que hinc exorta fuerunt.
(Kod. Sap. VI, k. 157.) To dotąd wszystko już jest dru-
kowane w Tomicznych.
17. De clade militum nostrorum ad Oczakow quomodo accidit
(r. 1529).

- (Kod. Sap. VII., k. 422—424.)
18. Coronatio Sigismundi Secundi Regis Polonie 1530.
(Kod. Sap. VIII., k. 32—33).
19. Victoria Polonorum de Valachis regnante Sigismundo primo
in Polonia sumpta ex Commentariis Stanisłai Gorski Ca-
nonici Cracouiensis. 1531. Górski własną ręką to pisał.
(Kod. Sap. VIII., k. 350—358. Kod. Op. XIII. k. 162—172).
20. Actus Andree de Thanczin Palatini Crac. in Proszewice circa
electionem Iudicis habitus. (1532)
(Kod. Op. XIV., k. 117—119. Kod. Karnk. XIV., k. 129—
130. Kod. Sap. IX., k. 147 v.—149).
21. Komentarz obszerny do listu, który Petrus Tomicius Epus
Crac. Luce de Gorka Castellano Posnaniensi Capit. majoris
Polonie generali pisał:
(Kod. Sap. IX., k. 251.)
22. Komentarz do dyalogu Krzyckiego de Asiana dieta vel potius
de Piotrcouiensibus comiciis 1535 in mense Decembri habitis.
(Zbiór pism Krzyckiego str. 373—375).
23. Quartum bellum Mosciticum Sigismundi primi regis Polonie,
magni ducis Lituaniae, quo arx Starodub euersa est et Mos-
corum XX. millia caesa. (1535)
Ex commentariis Stanisłai Gorski, Cracouien. et plocen.
Canonici, Bone regine Pol. Secretarii.
(Kod. Sap. XI. k. 291—294.)
24. Wstęp do historyi r. 1536. (Kod. Sap. XII, k. 2.)
25. Conuentus generalis regni Polonie (ad diem sancti Martini.
Epi anno domini 1536 Cracouie indictus).
(Kod. Sap. XII k. 71—76.)
26. Conciones in maxim tocius Regni Poloniae conuentu apud
Leopolim de Republica habite. 1537.
(Kod. Sap. XII, k. 151—207.)

Mniemano dotąd powszechnie, że autorem tych conciones na zjeździe lwowskim w r. 1537 mianych był Orzechowski Stanisław, ów sławny pisarz w. XVIgo. Autor vitae Petri Kmithae de Wisnicze, Palatini Cracouiensis zdaje się wyraźnie to poświadczać mówiąc: „Extant conscriptae hae ipsae furentium hominum conciones in ipsis castris ad Leopolum habitae ita ut dictae sunt, per hominem turbulentum ac seditiosum Stanislaum Orzechowski, Petri Kmithae seruitorem, qui declamatoribus illis et eorum insanis concionibus veluti belle ac sapienter perorantibus multum tribuere videtur.“

Stósownie do ego świadectwa przyłączyli wszyscy wydawcy opis ten rokосу lwowskiego jako szóstą księgę do Annales Orzechowskiego, chociaż było wiadomem, że jego historia tylko z pięciu ksiąg się składała. Tak to uczynił Herbort (1612), Förster Gdańszczanin, tak wydanie lipskie z r. 1712 i Tytus hr. Działyński (w r. 1854).

Pomimo tak wyraźnego świadectwa, które autor vitae Petri Kmitae przytacza, powątpiewamy jednak, że Orzechowski był autorem tego pisma a to dla prostej bardzo przyczyny.

Autorem tego dzieła nie mógł być kto inny jak tylko świadek naczynny, człowiek który miał udział w tym zjeździe; podaje bowiem tyle drobnych szczegółów, tyle charakterystycznych rysów, tyle mów jędrnych i burzliwych, że trudno przy uścić, żeby ktoś nieobecny mógł wszystko to w tak żywych kolorach i z takim zajęciem przedstawić. Z całego toku pisma widać, że autor pisze pod wrażeniem owych chwil burzliwych. Ale autor sam wyraźnie poświadcza to, że udział miał w tym zjeździe mówiąc na str. 166: „Quapropter suspensi noua spe omnium animi et Senatus est dimissus et nos ex ede discessimus.“¹⁾

Tym autorem Orzechowski być nie mógł; miał wtenczas 24 lat i bujał gdzieś po włoskiej ziemi poświęcając czas swój studjom; od roku bowiem 1527, w którym ojciec go posłał do Wiednia, aż do roku 1543 cały czas przebywał za granicą.²⁾ W obec tego faktu twierdzenie autora vitae Petri Kmitae waloru żadnego mieć nie może. —

Wykazawszy, że Stanisław Orzechowski autorem tego dziełka nie był, chodzi teraz o to, by wysledzić nazwisko prawdziwe autora.

Wiadomo, że królowa Bona w rozruchach pod Lwowem w r. 1537 zaszłych znaczny miała udział, bo już przedtem namiętności podniecała i szlachtę przeciw królowi burzyła niesądząc zapewne, że szlachta oburzona, także przeciw niej z skargami gwałtownemi występować będzie. Gdy więc w skutek dekretów królewskich szlachta na wojnę wołoską powołana pod Lwowem się zebrała, udał się tamdotąd i król, aby stanąć na czele wyprawy wojennej. Królowa zaś pozostała w Krakowie a przewidując, że ważne gotują się rzeczy, poleciła swym agentom i zwolennikom, żeby szczegółowo o wszystkim, coby zająć mogło, do Krakowa jej przesyłali wiadomości. Głównym jej agentem a nawet powiernikiem był wtenczas Samuel Maciejowski, sekretarz królewski. Przez niego królowa odebrała dokładne o zajściach lwowskich wiadomości, o czém list królowej do niego pisany wyraźnie świadczy: „Que (bine littere) etsi non fuerint nobis iucunde, tamen officium vestrum in perscribendis hiis que isthic acta sunt, est nobis non mediocriter gratum“³⁾, a wiadomości te były tak dokładne, iż królowa z toku jednej mowy, którą jej przysłało, lecz z zamłeczeniem nazwiska autora, sądziła, że odgadnąć go potrafi wskazując na Taszyckiego, sędziego ziemi krakowskiej: „licet vero non perscriperitis nobis, quisnam istas ipsas replicationes dixerit aut

¹⁾ Annales Stanislai Orichovii Okszii secundum codicem Gymn. R. Thorunensis ed. T. Comes Działyński. Poznań 1854. Słowa wyżej przytoczona podajemy podług tekstu poprawnego St. Górskiego. Zobacz jeszcze str. 149 i 183 tegoż wydania.

²⁾ Ossoliński o Stanisławie Orzechowskim.

³⁾ Kod. Sap. XII., k. 219—223. List ten pisany w Krakowie dnia 8go Września roku 1537.

confererit, tamen ex oracione ipsa ac verbis facile coniectura assequimur, eas esse Tassiczki iudicis Cracouiensis i. t. d.)

Mowy więc na zjeździe we Lwowie miane, spisane były za pośrednictwem Samuela Maciejowskiego, sekretarza królewskiego dla królowej Bony. Ale czy sam on wszystko spisał? Wątpię o tém; stanowisko jego bowiem przy boku królewskim pewnie nie pozwoliło mu brać takiego udziału w tym zjeździe, jaki mowy spisane zdradzają.

Wykazawszy, że Maciejowskiemu głównie materyał w dziełku, o którym tu mowa, zgromadzony zawdzięczamy, winniśmy jeszcze zbadać, czyli on także materyały zebrane uporządkował, objaśnił i w jedną całość połączył, albo innemi słowy, czyli Maciejowski, który, ile nam wiadomo historycznemi pracami nie zajmował się, rzeczywistym tego dziełka jest autorem; powątpiewamy o tém a to z następných powodów:

Gdyby Maciejowski był rzeczywiście napisał owe dziełko, którego autor jak sam mówi, nie pragnął ogłosić: „Deinde vero hec congeSSI non vt in vlgus ederem, sed vt tempus fallerem et hac meditatione, ocio et inertia languentem animum fovere vt possem,“ natenczas Górski, który je w swoich zbiorach umieścił, musiałby je mieć albo od Maciejowskiego albo od rodziny jego, albo je znalazł pomiędzy papierami królowej Bony; bądź co bądź, w każdym razie musiał znać imię i nazwisko autora, z którym zapewne liczne miał stosunki.

Znając zaś charakter, oraz sumiennosc Górskiego i wiedząc, że wszędzie podaje nazwiska autorów, których rozprawy w swych zbiorach umieścił; przypuścić możemy, że Maciejowski nie jest pisma tego autorem, skoro Górski o nim nic nie wspomina. Ale właśnie to, że Górski o autorze nigdzie nie wspomina, choć autor sam często mówi o sobie, nadto ta okolicznosc, że Górski zazwyczaj nazwiska pod własnymi pracami nie kładzie, pozwala nam przypuścić, że Stanisław Górski sam a nikt inny, jest autorem ciekawego dziełka, którego text całkiem ręką Górskiego jest pisany.

Mówiliśmy przedtem i przytoczyliśmy na to dowody, że autor musiał mieć udział w zjeździe lwowskim. Otóż o Górskim wiemy, że się znajdował na onym zjeździe, jak to wyraźnie znać z słów jego tyczących się zażaleń szlachty pod Lwowem zgromadzonej:

„Multi pretereā nobiles ex omnibus terris Regni conscripserant in vnum volumen iniurias suas, quas patiuntur tam a dominis optimatibus quam a Rege et Regiis capitaneis et officialibus et a ciuitatibus ac a bonis Regiis. Horrendum erat videre et legere illas crudeles iniurias, si vere fuissent; sed iniuria credebatur, ubi nulla erat.“²⁾

Poznać zaraz styl Górskiego z wstępu i zakończenia dziełka, które co do formy swojej bardzo są podobne do innych tego rodzaju rozpraw

¹⁾ Tamże.

²⁾ Jest to przypisek Górskiego do „Articuli novi circa Leopolim confecti per nobilitatem et Regie Maiestati exhibiti et petiti. Kod. Sap. XII., k. 212—215.

jego, oraz z skromności, z którą autor wszędzie o sobie mówi, a która znamieniem charakterystycznym jest wszystkich rozpraw Stanisława Górskiego.

Przemawia także za autorstwem Górskiego ta okoliczność, że od roku 1537 począwszy Górski podaje historią sejmów; łączy się więc zjazd lwowski ze sejmami roku 1537, 1538 i 1539 w jedną całość harmonijną.

W połączeniu z tém dziełkiem podaje Górski od k. 211—215¹⁾ jeszcze suplementa odnoszące się do spraw i rozpraw lwowskich, a mianowicie: *Articuli in Conuentione generali Cracouiensi non terminati, (huidem articuli circa Leopolum per Nobilitatem in castris a Rege efflagitati magna contentione.)* i *Articuli noui circa Leopolum confecti per Nobilitatem et Regie Majestati exhibiti et petiti.*

Nie sprzeciwia się naszemu przypuszczeniu bynajmniej, że w rękopiśmie Stanisława Górskiego „*Nobilitatis scitum* czyli plebiscitum jest po łacinie, chociaż autor mówi: „*Quod ego ideo latine non verti, ut germana oratio et virtus hujus fidelissime gentis ex vernacula lingua cognosci melius et intelligi possit.*“ Górski w samej rzeczy chciał umieścić text polski a w starszych rękopisach niezawodnie takowy był, jak druki pokazują, bo zaraz po wyżej przytoczonym zdaniu pisał: „*NAia-snieysschi Milostiwii Krolv,*“ co jest początek textu polskiego — ale zaniedbał tego i na drugiej karcie umieścił „*Plebiscitum latine versum.*“ —

Ze Górski na zjeździe lwowskim był obecnym, wykazaliśmy wyżej; krótko po swoim powrocie do domu pod wrażeniem jeszcze owych zajęć burzliwych wypracował niniejsze dziełko w przeciągu ósmiu dni, korzystając z notatek tak własnych jak przeważnie z zapisków Samuela Maciejowskiego królówéj Bonie przesłanych, do których przystęp widać był mu otwarty.²⁾

Wspomnieliśmy już przedtém, że drukowane conciones początek swój mają w rękopiśmie nieco starszym od niniejszego; tu dodać nam jeszcze wypada, że nie przedrukowano ich z oryginału, lecz z kopii jakiejś błędnej i niezbyt czytelnej, wskutek czego pierwszy wydawca nie mogąc często doczytać się sensu, wedle swego rozumienia text zmieniał i przerabiał, jak o tym porównyując druk z autografem przekonać się można. Autograf więc podaje nam text oryginalny t. j. text poprawny i nieco obszerniejszy, bo w druku często zachodzą skrócenia; oraz widzimy w nim zmiany niektóre, na które tutaj należy zwrócić uwagę; autograf bowiem podaje nam mowę Odrowąża, której w druku nie ma³⁾ i mowę Jana Tarnowskiego, kasztelana Krakowskiego dnia 24 Sierpnia

¹⁾ Pomiędzy conciones i artykułami wyżej przytoczonymi pozostało kilka kart białych; widać, że Górski zamierzył dodawać jeszcze przypiski.

²⁾ *Quare intra dies octo, cum notatos locos haberem, hec ita ut potui, singula perpolui.* W druku tych słów braknie.

³⁾ Mowa Odrowąża następuje po mowie Marcina Zborowskiego. (str. 148, wyd. T. hr. Dziatłyńskiego.)

w obec szlachty mianą, w textcie jak się zdaje oryginalnym, podczas gdy taż mowa w druku jest skrócona. Nareszcie umieścił Górski w niniejszym rękopiśmie plebiscitum latine versum zamiast textu polskiego, który w drukach się znajduje, snąc dla tego, żeby w całej rozprawie jeden był język. —

27. *Conuentus regni generalis ad diem S. Trium regum 1538 in Petreow habitus.*

(Kod. Sap. XII, k. 274—283. Kod. Op. XVIII, k. 12—21.)

28. *Prelum et conflictus Polonorum militum cum valachis ad fluvium Serett. prima febr. 1538.* Wylicza tutaj Górski same nieomal nazwiska poległych Polaków.

(Kod. Sap. XII, k. 313—314. Kod. Op. XVIII, k. 48—49.)

29. *Clementi Janicio Stanislaus Gorski Canonicus Cracouiensis. Dat. Cracouie X. Junii 1538.*

(Kod. Sap. XII, k. 359 v. —364. Kod. Op. XVIII, k. 86—90.)

30. *Stanislaus Gorski Crac. et Ploc. Canonicus Bonae Sfortiae Reginae Poloniae Secretarius Janicio Clementi, scholari Patuino, Amico. S. P. D. bez daty; kończy temi słowy: habes acta trium mensium Augusti, Septembris, Octobris 1538.*

(Kod. Op. XVIII, k. 94 v. — 102. Kod. Sap. k. 370—377.)

31. *Gratulatio ad Sigismundum secundum Regem Poloniae in reditu eius ab exercitu contra Valachos relicto. Dicta in Eccl. Cathedrali Cracouiensi per Canonicum Cracouiensem. (?)*

(Kod. Op. XVIII, k. 103—104. Kod. Sap. XII, k. 378—380.)

32. *Acta Conuentus Cracouiensis anni 1539.* Sejm ten trwał do 15go Lutego 1539 r.

(Kod. Sap. XIII, k. 10—17. Kod. Op. k. 159—165. Kod. bibl. X. Czar. Nr. 276, str. 215—228.)

33. *Stanislaus Gorski Canonicus Cracouiensis Stanislawo Dziadwyski Capit. Coninensi Theloneatori posnaniensi.*

Pisze z Wilna (w r. 1540) o włoskich, moskiewskich, tureckich, litewskich i innych sprawach.

(Kod. Sap. XIII, k. 505—510. Kod. Karnk. XIX., 141—145.)

34. *Stanislaus Gorski Canonicus Crac. Ploc. Stanislawo Dziadwyski Theloneatori Posnaniensi Capitaneo Coninensi.*

Bez daty; rozpisuje się Górski o sprawach węgierskich i włoskich r. 1540.

(Kod. Karnk. XIX., 174 v. —175.)

35. *Elisabeta regina venit Cracouiam.*

(Kod. Sap. XV, k. 64. Kod. bibl. X. Czar. Nr. 281, str. 413.)

36. *Acta conuentus piotrkouiensis anni 1543.*

Nie ma ich w kod. Sap. a odpowiednie tomy innych zbiorów poginęły. Wspomina Górski o nich temi słowy: (XV., k. 212) *hoc loco in sequentibus chartis scribi debet, quomodo con-*

- uentus piotrkouiensis actus est et quod in eo nihil constitutum fuit nisi contributio ducillaria.
Karty 212—216 niezapisano.
37. Amicus Amico. Piotrkouie XVIII. Februarii A. D. MDXLIV. (O sprawach litewskich i wojewodzie Sapieże.) Akta za panowania Zyg. I. w 1544 i 1545 r. str. 89—91).
38. Amicus amico. Dat. Petrouie die XV. Marcii 1544. (Kod. Sap. XV., k. 241—243. Akta za panow. Zyg. I. w r. 1544 i 1545, str. 171—176).
39. Amicus amico. Varsshouie die XXVI. Maji 1544. Pisz Górski mianowicie o dworze królewskim i przytacza takie o nim zdanie: Ex hiis cognoscit vra Magnificentia quam nefarie omnia aguntur in Curia: Ubi quondam erat locus sanctitatis: nunc est officina nequicie. (Kod. Sap. XV., k. 269—272. Akta za panow. Zygmunta I. w 1544 i 1545 r., str. 214—221.)
40. List oryginalny Stanisława Górskiego do Jana Dantyszka, biskupa warmińskiego: Ex Brescia Die XVII. Augusti MDXLIII. Dantyszek odebrał go dnia 24 Sierpnia. (Kod. bibl. X. Czart. Nr. 247 str. 387—390).
41. De tradita Sigismundo Augusto Regi Lituania. (Kod. Sap. XV., 323—327).
42. Particula Epistole ad Amicum scripta 1545; bez daty. (Kod. Sap. XV., k. 401. Kod. Karnk. XXIII., k. 12. Akta za panowania Zyg. I. w 1544 i 1545 r., str. 328 i 329.)
43. Amicus amico S. P. D. die III. Junii. O przyjęciu króla Zygmunta Augusta w Krakowie; ostry w nim sąd o królowej Barbarze: Asseuerabant eam (królowa) veneno sublatam esse propter palatinam Trocensem viduam meretricem magnam, cuius amore rex captus erat, cum qua etiam viuente adhuc regina vxore consuetudinem in stupro habuit. Quam postea posito omni pudore vxorem sibi sumpsit. (Kod. Sap. XV., 433—434. Kod. Karnk. XXIII., 15 v. —17 Akta za panowania Zyg. I. w 1544 i 1545 r. str. 335—339)
44. List oryginalny Stanisława Górskiego do Jana Dantyszka. Cracouie XIII. Junii 1545. Dantyszek odebrał go dnia 26 Czerwca. (Kod. bibl. X. Czart. Nr. 247, str. 391—395).
45. List oryginalny St. Górskiego do Jana Dantyszka. Cracouie II. Octobris 1545. Odebrał go Dantyszek 13 Października. (Kod. bibl. X. Czart. Nr. 247, str. 395—397.)
46. (Stanislaus Gorski) Paulo Episcopo Vilnensi. Cracouie 29 Januarii 1546.

- (Kod. Sap. XVI, k. 18—20. Akta za panowania Zyg. I. od 1546—1548 r. str. 27—32. Kod. Karnk. XXIII., k. 660—670.)
47. List oryginalny Stanisława Górskiego do Jana Dantyszka: Cracouie die XXVIII. Marcii 1546. Odebrał Dantyszek d. 10 Kwietnia. (Kod. bibl. X. Czart. Nr. 247, str. 405—407.)
48. Rmo in Chro patri Dno Dno Joanni (Dei g) ratia Epo Varmiensi domino suo Colenmo (Stanislaus Gorski.) Cracouie XVIII. Junii 1547. List oryginalny, który Dantyszek d. 26go Czerwca odebrał. (Kod. bibl. X. Czart. Nr. 247, str. 417—418.)
49. Actum in Conuentione generali Petricouiensis feria 5ta in Crastino festi conversionis Sancti Pauli Anno Dni MDXLVIII. (Kod. bibl. jagiellońskiej kopia, XIX. str. 117.)
50. De Sepultura Sermi Sigismundi primi regis Polonie et Magni Ducis Lituaniae, Fragmentum Epistole de morte regis ad amicum scripte. (Kod. Sap. XVI, k. 509—513.) —
51. Stanislaus Gorski Cracouienis et Plocensis Canonicus Senatoribus regni Polonie. Datum Cracouie die VIII. mensis Septembris, natalis mei, anno Christi nati MDLXVII., etatis mee LXXVIII. (Tomiciana I., 1—3.)
52. Libellus benedictionum et indumentorum manu Stanislai Gorski in pergamento scriptus. Wspomina o nim testament Tomickiego Piotra. (Kod. Sap. XI., k. 346.)
53. Vita Andreae Cricii Archiepiscopi Gnesnensis. (Zbiór pism Krzyckiego, pierwsze 3 strony.)
54. Vita Gamrati Archiepiscopi miała być podług przypisku Górskiego umieszczoną w XV. tomie kod. Sap. od k. 459—480; ale jęj nie ma; czy w późniejszych zbiorach znajdowała się, niewiadomo mi.
55. In vitam Nicolai Dzirgowski Archiepiscopi. (Kod. Sap. XVI, k. 383 v. — 384 v.)
56. Vita Hieronymi Laskii; wspomina o niej Górski w przypisku do listu Wawrzyńca biskupa Kamienieckiego do Jarosława Łaskiego, wojewody: Hec epistola plenius intelligetur perlecta vita Laskii, que est copiose perscripta.
- Przypisują Stanisławowi Górskiemu jeszcze vita Petri Tomicii — żywot Tomickiego w XI. tomie Kod. Sap. znajdujący się jest pracą Andrzeja Krzyckiego — vita Petri Kmithae(?)¹⁾ i vita Samuelis Macieioiui, lecz o nich w rękopismach żadnego śladu nie znalazłem.

¹⁾ Skoro Górski Stanisław jest autorem conciones in maximo tocius Regni Poloniae conuentu apud Leopolim de Republica habite 1537, cośmy się starali udowodnić powyżej, to nie może być autorem vitae Petri Kmithae (patrz cośmy mówili pod 26 na początku), chociaż przyznać musimy, że autor téjże vita dużo czerpał z zbiorów Górskiego i jego rozpraw i miejsca niektóre nieomal dosłownie powypisywał.

V.

Zakończenie.

Wyliczywszy dotąd wszystko, co z oryginalnych zbiorów St. Górskiego znamy i posiadamy, pozostaje nam jeszcze jedna okoliczność do nadmienienia, to jest, wypada nam wyrzec własne zdanie nasze co do wartości dokumentów w tych zbiorach umieszczonych.

Porównywałem nieraz dokumenta oryginalne i autografy z kopiami St. Górskiego i przekonałem się, że są starannie przepisane i że są wierne, co jest wielką ich zaletą. Ponieważ więc tekst kopii z oryginałami z kancelaryi królewskiej wysłymi dosłownie się zgadza, przypuścić należy, że zdjął je z odpisów urzędowych zrobionych przez notaryusza przysięgłych z dokumentów już do wysłania gotowych.¹⁾ — Z ksiąg kanclerzy i podkanclerzy, w których ci dokumenta owe nakreślili i ułożyli, korzystał zdaje się tylko wtenczas, kiedy w archiwum odpowiednich odpisów znaleźć już nie mógł. W taki to sposób tłómaczą sobie słowa jego powyżej już raz przytoczone: *Litere et legatio Conuentualis desunt. Pentantur ex libris Cancellariorum Petri Thomicii aut Christofferi SSidlouicii et hic inscribantur.*

Ksiąg takich kanclerskich i podkanclerskich Szydłowieckiego i Tomickiego nie widziałem.²⁾ Znam zato księgi takowe Macieja Drzewickiego z lat 1510, 1511, 1512, 1514, 1515, 1516, w których on jako kanclerz lub w imieniu i z polecenia króla rozmaite listy naskreślił.³⁾

Tekst ich niebardzo zgadza się z tekstem Górskiego, widać że pierwotwory Drzewickiego co do stylu i wyrażzeń jeszcze przerobiono, zanim

¹⁾ . . . et libris Regiis, libris cancellariorum summa fide, summa diligentia ab juratis notariis conscriptis fide nullam adhibebimus, List królowej Bony do Samuela Maciejewskiego z dnia 8go Września r. 1537. (Kod. Sap. T. XII, k. 223.)

²⁾ Biblioteka kórnicka wprawdzie posiada mały rękopis w 4ce ręką Tomickiego jak się zdaje pisany, ale ten zbiór listów i dokumentów jest nieco późniejszy nie wiem w jakim celu ułożony. Dokumenta w nim zawarte zgadzają się z kopiami Górskiego.

³⁾ Nr. 252 bibl. X. Czartoryskich w Paryżu. Tom to oprawny, in fol.; cały pisany jest ręką Macieja Drzewickiego, podkanclerza i potem kanclerza koronnego. Atrament czarny; miejscami zaś także czerwony. Rękopis ten zawiera dokumenta od 11go Czerwca 1510 począwszy do 20go Lipca 1511. Stronnie jest 287, dokumentów 614, z których na rok 1510 przypada 305, na rok 1511 zaś 309. Dokumenta następują po sobie w ścisłym porządku chronologicznym t. j. podług dni, w których zostały skreślone. To i owo jest wykreślone lub poprawione.

Na wewnętrznej stronie okładki lewój stoi wierszyk następujący:

Eddit hoc Sacris presul dreuitius vndis
Quas metuit Stygii nigra . . . lacus.

Nr. 253 bibl. X. Czart. fol. O tym rękopiśmie mam tylko krótką notatkę; pisany jest tą samą ręką jak poprzedni i zawiera pisma, które w latach 1511 i 1512 z kancelaryi wyszły. Stronnie jest 363; Dokumentów 648.

Nr. 38 bibl. akademii Jagiellońskiej. Spory to tom korespondencji urzędowych z lat 1514—1516 ręką Drzewickiego pisanych. Z wszystkich tych tomów dotąd wydawnictwo Tomicyanów nie korzystało.

je wysłano. Niestety brak mi oryginalnych listów z tych czasów, aby wykazać, jaki zachodzi stosunek pomiędzy owymi conceptami Drzewickiego, kopiami Górskiego i samymi oryginałami.

Niedziw więc także, iż bruliony Piotra Tomickiego w jednej z prywatnych bibliotek warszawskich znajdujące się niezupełnie zgadzają się z tekstem Górskiego jak o tém świadczy autor trzech rozdziałów o skarbowości polskiej.

Prócz urzędowych materyałów, które złożone były albo z samych oryginałów jak z listów królów zagranicznych, posłów i t. d. i z odpisów listów urzędowych z kancelaryi królewskiej wysłanych, wcielił Górski do swoich zbiorów wielką liczbę listów prywatnych, które jasne rzucają światło na wszystkie stosunki polityczne i społeczne Polski ówczesnej. Większą ich część dostarczyło mu archiwum Piotra Tomickiego, którego papiery po jego śmierci starannie były zebrane i zachowane.

Niemniejszej wagi i wartości są także własne prace i poglądy historyczne jako też korespondencye St. Górskiego, które po większej części do swoich zbiorów wcielił.

Co się zaś tyczy układu i porządku chronologicznego, to zbiory owe pod żadnym względem nie odpowiadają wymaganiom słusznej krytyki, choć przyznać trzeba, że Górski o zaprowadzenie ściślejszego porządku się starał — świadczą o tém same zbiory — ale nie umiał tego przeprowadzić. Pod tym względem każdy tom ma dużo, dużo jeszcze niedostatków. Przyjął Górski, jak widzieliśmy, porządek chronologiczny a zatem należałoby się spodziewać, że każdy rok dokumenta tylko do niego należące i w ścisłym porządku po sobie następujące w sobie mieści, ale tak niestety nie jest. W każdym tomie pod każdym rokiem znachodzimy liczne dokumenta z innych czasów, które zwykle mylnie, czasem także umyślnie tam umieścił. Przytaczam na dowód tego, com powiedział, parę przykładów; tak n. p. zawiera t. VIII. Tomicyanów (redakcyi drugiej lub druga połowa t. VI. redakcyi pierwszej) dokumenta z lat 1523, 1524, 1525, 1526, 1527, 1528 i t. d. a tom IX. z lat 1512, 1519, 1521, 1523, 1526, 1527, 1528 i 1531, podczas gdy tomy te powinny nam wskazać tylko dokumenta z lat 1526 i 1527. Największa konfuzya panuje w tym oddziale, który sprawom pruskim jest poświęcony. Niedośc jeszcze na tém. Dokumenta jednego roku w daty zaopatrzone nawet nie następują po sobie w ścisłym porządku a cóż dopiero mówić o dokumentach dat żadnych nieposiadających!

Zwrócono mi uwagę jeszcze i na to, że niewszystkie daty w Tomicyanach zgadzają się z datami oryginałów z kancelaryi królewskiej wyprawionych. Pochodzi to zapewne stąd: skoro tekst dokumentu wysłać się mającego był przyjęty, przepisano go pięknie i przedłożono królowi do podpisu, a po podpisaniu dołożono dopiero datę dnia. Ztąd wynika, że w brulionach ostatniej redakcyi lub w kopiach z nich przez przysię-

głych notaryuszy zdjętych¹⁾ i w metryce koronnej pozostałych także daty nie ma, o czém każdy tom Tomicyanów nas przekonać może. Górski znając niedogodności z braku dat dla historii wynikających starał się je uzupełnić; służyły mu na ten cel księgi kanclerskie i podkanclerskie, w których każdy dokument zwykle nosi datę dnia, w którym go nakreślono;²⁾ Daty więc przez Górskiego samego dodawane w rzadkich tylko razach zgadzać się będą z datami oryginałów, ale różnica ta nie może być wielką. Przy ogólnym braku dat i takie oznaczenia czasu mają wielką dla nas wartość.

Brak dat szczególnie w pierwszych kilkunastu tomach jest bardzo dotkliwy; w późniejszych napotykamy coraz liczniejsze daty.

Inne niedostatki są mniejszej wagi i łatwo uniknąć ich można przy starannem porównywaniu tekstów.

Kod. Sap. ma tekst dobry i staranny; Kod. Karnk. ma najwięcej dat i objaśnień; Kod. Op. najlepszy układ a Kod. niegdyś do bibl. akademii jagiellońskiej należący miejscami dużo ma nowych dokumentów. Tak jeden zbiór uzupełnia drugi. —

Zbiory te dotąd mało komu były znane, bo znajdowały się w bibliotekach prywatnych, po różnych prowincjach i krajach rozproszone. W r. 1852 dopiero Tytus hr. Działyński, mąż około historii naszego kraju wielce zasłużony, podjął się wydania ich własnym kosztem; wyszło dotąd i jest w rękę publiczności tomów 8. Jest to publikacja niezmiernie wagi, która dla braku innych materiałów historycznych nam dziś dopiero otworzyła świetną historią pierwszej połowy XVIgo wieku. Ale czy publikacja ta we wszystkim odpowiada wymaganiom krytyki? Z tego co wyżej o zbiorach samych mówiliśmy, pokazuje się, że wydanie tych zbiorów dużo trudu, starań i studiów wymaga, że przedruk ich wprawdzie szacownych nam przysporzy materiałów, ale powtórzenie błędów Górskiego utrudnia niezmiernie korzystanie z nich, bo każdy przymuszony jest sam zastanawiać się nad materiałami, porządkować i układać sobie takowe. Słuszne dla tego są żale historyków, że układ drukowanych Tomicyanów na wielu miejscach jest mylny, że aby zebrać materiały do jednego roku, kilka tomów wertować potrzeba. Nie robimy z tego zarzutu ś. p. Tytusowi Działyńskiemu, którego zasługi dla historii krajowej wysoko cenimy. Na chwałę jego nadmienić nam wypada, że pierwsze tomy, których sam jeszcze doglądał, są znacznie lepsze od ostatnich. Ale niefortunny dla wiekopomnego wydawnictwa jego był wybór osoby, której powierzył opracowanie techniczne. Ponieważ ś. p. hr. Tytus nazwisko w przedmowie do pierwszego tomu wymienił, nie mamy powodu tutaj je przemilczeć. Jest to pan Ludwik

¹⁾ Pisze Bona królowa do Samuela Maciejewskiego d. 8go Września r. 1537: et libris Regiis, libris cancellariorum summa fide, summa diligentia ab juratis notariis conscriptis fidem nullam adhibebimus? (Kod. Sap. XII, k. 219, 223.)

²⁾ Tak to jest w księgach Drzewickiego.

Koenig z Poznania, człowiek wykształcony, ale niefachowy, nie historyk; nieznane mu były i są do dziś dnia zasady, których przy takim wydawnictwie trzymać się należy a krytyka jest dla niego rzeczą zupełnie nieznaną. Póki jeszcze ś. p. Tytus Działyński nim kierował, pracował nieźle, ale gdzie samodzielnie występuje, jak w VII, VIII i IX. tomie, zbacza zaraz na bezdroża i popełnia błędy takie, których doprawdy po człowieku, który lat kilkanaście w tym zawodzie pracował, nikt się spodziewać nie powinien.

Cóż pytam się, ma to znaczyć, że drugą połowę VII. tomu i cały ósmy ułożył i drukował z „Kod. Korn.“? Co to za „Kod. Korn.“?

Nikt naturalnie o tém nie wie, że to jest tom V. i VI. kopii w zeszytym wieku z Kod. bibl. akademii jagiellońskiej zdjętych. Tekst w nich jest bardzo niedbale przepisany; służyć wprawdzie w danym razie może za materiał krytyczny, ale nigdy nie powinien być podstawą wydawnictwa, skoro się ma rękopisy lepsze, nawet oryginalne. Czemu, pytamy się, nie drukował p. Koenig r. 1525 z Kod. Karn., czemu nie z Kod. Sap. czyli Radziwiłłowskiego, jak go nazywali, skoro je miał pod ręką? A miał je, bo czego mu nie stało w owych kopiach nowoczesnych, powypisywał ze zbiorów oryginalnych. Czemu r. 1526 nie wydrukował podług Kod. Sap. jak pierwszych 6 tomów. Gdzie tu jest podstawa rozsądna, gdzie odrobina tylko zmysłu krytycznego? Skoro sam nie umiał sobie dać rady, powinien był się pytać drugich, bo to rzecz za ważna i kosztowna, żeby z lekceważeniem ją traktować.

Po co, pytam się, pan Koenig powypuszczał niemilosierne daty dokumentów, skoro je znalazł w rękopisach pod ręką mu będących, skoro ich szukać nawet nie potrzebował. Jaka w tém loika? ¹⁾

¹⁾ Uzupełniamy tutaj niektóre daty w VIII. tomie powypuszczone: nie są one wszystkie kompletne, ale wiedząc miejsce przynajmniej, łatwiej potem i czas oznaczyć:

Nr. I.	p. 8.	Sigismundus . . . Consiliariis minoribus,	}
		Capitaneis Arcium,	
		Nobilitati Regni Polonie,	
		wszystkie trzy mają taką datę: Datum Craconie die S. Luce euangeliste A. D. 1525. Regni nostri anno decimo nono.	
Nr. V.		Episcopi et ceteri Senatores Polonie Proceribus et Nobilitati Prussie, należy do roku 1528.	
Nr. VI.		Sig. . . . Proceribus Terrarum Prussie należy do r. 1528.	
Nr. VIII.		Sig. . . . Castellanis minoribus: Datum Petriconie sabato proximo post festum conversionis S. Pauli A. D. 1525 etc.	
Nr. IX.		Contributio Czopowe. Datum Piotrkowie in conuentu generali sabato proximo post festum conversionis S. Pauli apli A. D. 1526. etc.	
Nr. XII.		Citatio etc. z r. 1525.	
Nr. XVI.		Sig. . . . Consiliariis minoribus Prussie. Datum Marienburgi nona Marci A. D. 1526.	
Nr. XXIII.		Edictum Regis ad Prussos etc. Datum in arce nostra Marienburg feria II. prox. post dominicam Conductus Pasche A. D. 1526. etc.	

Trzeci zarzut ciężko ważący, który zrobić mu muszę, jest, że w dwóch ostatnich tomach (VIII. i IX.) tekstu przez siebie przepisano nie kłacyonował! Przepisywać całe tomy, jest nudną robotą, przyznaję; że bardzo łatwo słów parę, wiersz cały, ustęp nawet opuścić można, każdy zapewne doświadczył tego na sobie; ale sumienność, oraz ważność pracy

- Nr. XXIV. Sig. . . . Elbingensibus. Datum in arce nostra Marienburgensi etc. A. D. 1526. Regni vero nostri Anno XX.
- Nr. XXV. Responsum Regis Sigismundi Gdanensibus Marienburgi vicesima sexta Marci datum.
- Nr. XXIX. Responsum a Sig. . . . eidem Oratoribus datum cum instructione Gdani in Maio 1526.
- Nr. XXX. Sig. . . . Oratoribus Pape, Cesaris et Ferdinandi in Moscouia existentibus. Datum Cracouie etc. A. D. 1526.
- Nr. XXXI. Responsum a Sig. . . . Joanni Epo Scarensi Oratori apostolico ad Moscouiam misso datum Marienburgi V. Aprilis 1526. (Przybył do Malborka dnia 28go Marca i nazajutrz miał audyencyą u króla in secreto consilio).
- Nr. XXXVI. Sig. . . . Waltero, Magistro Liuonie. Datum Cracouie etc. A. D. 1526. Regni nostri anno XX.
- Nr. XLII. Sig. . . . Georgio et Barnimo, D. Pom. Datum in arce nostra Marienburgensi etc. A. D. 1526. Regni n. a. XX.
- Nr. XLV. Significatoria de soluenda dote materna etc. Datum in arce nostra Marienburgensi etc. A. D. 1526. R. n. a. XX.
- Nr. LXV. Donatio 250 marcarum Phil. Bischoffo ad decennium. Datum in ciuitate nostra Gdanensi feria VI. proxima ante f. S. Marie Magdalene A. D. 1526 etc.
- Nr. LXVI. Donatio LXXX Marcarum Magistro etc. Datum jak Nr. LXV.
- Nr. LXVII. Restitutio Ferberi etc. Datum et actum in Ciuitate nostra Gdanensi die Lune (sic) A. D. 1526. etc. (Kod. Radz.; Kod. Sap. zaś ma „feria quarta.“)
- Nr. LXIX. Priuilegium super bona Stangenberck etc. Datum in arce nostra Marienburgensi feria VI. proxima post festum S. Jacobi Apli A. D. 1526 etc.
- Nr. LXXI. Restitutio Adriani Flint. etc. Datum in Ciuitate nostra Gdanensi a. d. 1526. R. nostri 20.
- Nr. LXXII. Holeczhutter donatus ciuitate Elbingensi. Datum Cracouie Sabbato in Vigilia Natiuitatis Marie A. D. 1527. Regni nostri anno XXI.
- Nr. LXXIII. Facultas data aurifabro Andree Fischer etc. Datum in ciuitate nostra Gdanensi feria II. proxima post festum diuisionis beat. Aplorum A. D. 1526. R. n. a. XX.
- Nr. LXXIV. Immunitas Bertholdi Brandt etc. Datum in ciuitate nostra Gdanensi feria VI. proxima ante festum S. Marie Magdalene A. D. 1526 etc.
- Nr. LXXV. Immunitas a soluendis tributis etc. Datum in ciuitate nostra Gdanensi feria VI. proxima ante festum S. Marie Magdalene A. D. 1526 etc.

wymagają, żeby to, co się przepisało, porównywało się z oryginałem. Gdyby p. Koelnigk to był uczynił, VIII. tom byłby lepszym, a IX. tomu nie potrzeboby było zniszczyć, jeszcze raz opracować i jeszcze raz drukować.

Jest jeszcze niejedno, coby zarzucić można, że np. pisownia w druku nie odpowiada rękopismom, że oryginałów, gdzie takowe przedrukowano,

- Nr. LXXVI. Prerogatiua Joannis Fischeri etc. Datum in ciuitate nostra Gdanensi die S. Marie Magdalene A. D. 1526 etc.
- Nr. LXXXI. Sig. . . . Consulibus Elbingensibus. Dat. Cracouie? feria II. post Dominicam conductus pasche A. D. 1526 etc.
- Nr. LXXXIV. Sig. . . . Proconsuli, Coss. . . . Ciuitatis Elbingensis Datum Cracouie etc. A. d. 1526. Regni vero nri anno XX.
- Nr. LXXXVI. Sig. . . . Senatui Populoque Elbingensi. Datum Cracouie A. D. 1526 etc.
- Nr. LXXXVII. Sig. . . . Elbingensibus. Datum Cracouie etc. A. D. 1526; Regni nostri a. XX.
- Nr. LXXXIX. Plenipotencia a Rege data Mandataris etc. Datum in arce nostra Marienburgensi.
- Nr. XCI. Str. 123. Sig. . . . Capitaneis in Prussia: de reparatione aggeris rupti. Datum in ciuitate nostra Gdanensi feria IV. intra octauam Penthecostas A. D. 1526 etc.
- „ Str. 125. Sig. . . . Subditis Terrarum Prussie. Datum Cracouie feria II. prox. post. fest. S. Francisci A. D. 1526 etc.
- [Nr. XCII. Sig. . . . Alberto, Duci in Prussia należy już do r. 1527.
- Nr. XCIV. Sig. . . . Erardo Kweiss, Epo Pomezaniensi. Datum Cracouie die sanctorum Trium Regum etc. 1527.
- Nr. XCV. Sig. . . . Erardo Kweiss etc. należy do r. 1527.
- Nr. C. Card. S. Quatuor coronatorum Petro Tomicio etc. Datum Rome die VII. Decembris 1526.
- Nr. CIII. Sig. . . . Alberto, Duci Prussie należy do r. 1527.
- Nr. CIV. Petrus Tomiczki etc. Joanni Balinski należy do r. 1527.
- Nr. CV. Sig. . . . Alberto Duci in Prussia należy do r. 1527.
- Nr. CVI. Sig. . . . Senatui Gdanensi należy do r. 1527.
- Nr. CVIII. Sig. . . . Alberto Duci in Prussia należy do r. 1527.
- Nr. CXI. Sig. . . . Martino Oborski etc. należy do r. 1527.
- Nr. CXX. Petrus Tomicius . . . Joanni Choienski należy do r. 1528.
- Nr. CXXII. Sig. . . . Gdanensibus należy do r. 1527.
- Nr. CXXIII. Gdanenses condemnati carcere soluuntur et per oppida collocantur. Non est incognitum vobis, quod cum eramus anno superiore in ciuitate nostra gdanensi . . . należy do r. 1527.
- Nr. CXXIV. Sig. . . . Joanni Balinski etc. Datum in Niepolomicze feria secunda proxima post festum exaltationis S. Crucis a. 1527.
- Nr. CXXV. Seditiosi puniti ac libertati restituti etc. należy do r. 1527.
- Nr. CXXVI. Joannes Ottendorp donatus Ciuitate Elbingensi etc. Nouerint vniversi presentes literas inspecturi, quomodo anno superiore etc. Datum Cracouie feria sexta in Vigilia Petri et Pauli a. 1527.

nie oznaczono jako takie, że tekstów nie porównywano itd., ale to wszystko w obec wyżej przytoczonych zarzutów jest mniejszej wagi, a jest nadzieja, że za staraniem pana Jana hr. Działyńskiego dalszy ciąg Tomicyanów zupełnie inny będzie miał charakter, bardziej odpowiedni wymaganiom krytyki i nauki. Życzymy także — co z pewną obawą wyrażamy — żeby pan Jan hr. Działyński wśród licznych zajęć i szlachetnych przedsięwzięć swoich nie zapomniał o wydawnictwach przez ś. p. ojca rozpoczętych i żeby również energicznie dalej je prowadził, jak wydawnictwo dzieł matematycznych i inne.

Wydawnictwo dzieł matematycznych jest przedsięwzięcie pożyteczne i chwalebne, ale nie mniejszej jest wagi wydanie źródeł do historii naszej. Rządu własnego nie mamy, któryby się opiekował taką rzeczą; dla księgarza jest to przedsięwzięcie niekorzystne, bo koszta i nakład nigdy mu się nie wrócą, a gdyby jeszcze panowie zamożni, pełni serca i poświęcenia o tym zapomnieli, najpiękniejsze i najcenniejsze źródła naszej historii pozostałyby i nadal skarbem zakopanym.

- Nr. CXXXIII. Restium litere secunde.
Datum ex arce nostra Marienburg feria V. proxima post festum S. Jacobi Apli A. D. 1526 etc.
- Nr. CXXXVI. Salus conductus etc.
Datum feria V. prox. ante festum SS. Tiburcii et Valeriani martyris in arce nostra Marienburgensi 1526.
- Nr. CXLVIII. Stephanus de Bathor . . . Sigismundo . . . należy do r. 1523.
- Nr. CLXIV. Ludouicus etc. Sigismundo etc.
Datum Bude XII. Julii A. D. 1524. Regnorum predictorum anno nono.
- Nr. CCXVI. Legatio ad Sigismundum . . . a Ferdinando Rege etc. p. 281.
Datum in civitate nostrā Viennensi dominica post Lucie h. e. XVI die mensis Decembris.
- Nr. CCXXI. Sigismundus . . . Ferdinando electo Regi . . . Datum Cracovie.
- Nr. CCXXIV. Sig. . . . Henrico, Regi Anglie, należy do r. 1527.
- Nr. CCXXVI. Cardinali Eboracensi.
Datum Cracovie die septima mensis Maii A. D. 1527 etc.

Tomicyana oryginalne.

Redakcja pierwsza:				Zbiór niegdyś do bibl. akad. jagiel. należący.			
Tom.	Rok.	Kod. Sap.	Kod Radz.	Tom.	Rok.	Oryginal.	Kopia.
I.	1462—1512	w bibl. Ra-		I.	?		
II.	1513—1516	czyńskich		II.	1513—1517		
III.	1517—1519	w		III.	1518—1520		
IV.	1520—1522	Rogalinie.		IV.	1521—1523		
V.	1523—1523	"		V.	1524—1525		w Kórniku.
VI.	1526—1527	"		VI.	1526—1527		"
VII.	1528—1529	"		VII.	1528—1529		"
VIII.	1530—1531	"		VIII.	1530—1532		w bibl. X.
IX.	1532—1533	"		IX.	1533—1534		Czart.
X.	1534.	"		X.	1535		"
XI.	1535—1536	"		XI.			w bibl. X.
XII.	1536—1538	"		XII.			Czart.
XIII.	1539—1540	"		XIII.			"
XIV.	1541—1542	"		XIV.	1536		"
XV.	1543—1543	"		XV.	1537—1539		"
XVI.	1546—1548	"		XVI.	1540—1541		"
XVII.		"		XVII.	1542—1543		w Po-
				XVIII.	1544—1546		tersburgu.
				XIX.	1547—1548		w Kórniku.

Tomicyana oryginalne.

Redakcyja druga.

Tom.	Rok.	Kod. Karnk. I. ?	Kod. Karnk. II.	Kod. Op.	Kopie.	
I.	1506—1511	w Petersburgu?			W bibl. X. Czart.; w Kórniku. (Op.)	
II.	1512—1513		w Kórniku.	w Kórniku.		
III.	1514—1515		w bibl. ak. jag.			w Kórniku.
IV.	1516—1518					
V.	1519—1521		w bibl. Ossolińskich.			w Kórniku.
VI.	1522—1523					
VII.	1524—1525		w bibl. Ossolińskich.			w Kórniku (Op.) w Dzikowie. w Kórniku.
VIII.	1526					
IX.	1527				w Kórniku.	w Kórniku (Op.) w Rogalinie.
X.	1528			w Kórniku.		
XI.	1529					
XII.	1530					
XIII.	1531				w Kórniku.	w bibl. ordynacji Krasieńskich. w Kórniku, w Lipsku.
XIV.	1532—1533			w Kórniku.	w Kórniku.	2. w bibl. X. Czart. w bibl. Czart.
XV.	1534					
XVI.	1535					
XVII.	1536—1537					w bibl. Ossolińskich,
XVIII.	1538—1539				w Kórniku.	w bibl. ordynacji Krasieńskich.
XIX.	1540			w bibl. X. Czart.		"
XX.	1541			w bibl. Ossolińskich.		w bibl. X. Czart.
XXI.	1542					
XXII.	1543—1544					
XXIII.	1545—1547			w Kórniku.		w Kórniku.
XXIV.	1548					
XXV.						
XXVI.						
XXVII.				w bibl. X. Czart.		

TREŚĆ.

Wstęp: Żywot Stanisława Górskiego.

I. Zbiory pojedyncze:

- A. Kodeks radziwiłowski,
- B. Zbiór pism Andrzeja Krzyckiego.

II. Zbiory ogólne obejmujące całe panowanie Zygmunta I.

A. Redakcyja pierwsza:

- a. Kodeks sapieżyński.
- b. Kodeks radziwiłowski.

B. Redakcyja druga:

- a. Kodeks Stanisława Karnkowskiego (I.) ?
- b. Kodeks Stanisława Karnkowskiego (II.)
- c. Kodeks Andrzeja Opalińskiego.
- d. Kopie zbiorów redakcyi drugiej

C. Zbiór należący niegdyś do biblioteki akademii jagiellońskiej w Krakowie.

III. Fragmenta i bruliony.

IV. Pisma własne Stanisława Górskiego.

V. Zakończenie: Krytyka Stanisława Górskiego i Tomicyanów drukowanych. —

Rex in Christo: et datus tunc totum
Gallicum, et obsequium nostrum curandis.

Non habeo plura quod hinc scribam. In hoc Regno, congregatis
a Curia. Nam ipse postquam vacante curia diffusi sumus.
Alii alio congreverunt: Rex sua exordium Cracoviam
per pagos. Diversis regibus, non nisi cum ambobus Cantuaris
et cum uno palatino Gandomiricis. Rex sua a se ab
legat, et in Ruffiam militum mittit: cum universa
Stipendiariozumi: ut pro primo conductozum: cum nos redditi
namque illis contributione velimus. Ego Cracovic ego
pervenit, et petens in Deo, cum aliis Curia. Nam lucis
hoc novum in Senodo hys regnat. et Kuchars; pfolozos,
Babas; mundus libet. Domina nostra, de ipse hoc, namque
Deo narrare iubet: et utrumque: ut ferialis regem
extra Cracoviam tenet, an deest hinc inde, ut solent
viam ei producat. Detractione, ranti: gorois, et regerms
Aspazis obzicis, ut ut ferioris dicit, et fmoz, alibi
Cracovic, mox proximo obzicis: sed hoc ipse regem,
Tot regerms, et res sua dicit, quae sub colore ipse. Ita
longi tantum ipse pppio illa est. Cracovic exultat,
salas retinet. Cracovic fugiat, ut in mothe fmoz,
Cracovic cum robis rantiator. Timet ipse palatino, Capill
Cracovic, Regi filio non fuit. Nollet quidem ex dicit
pns amittit. ptingit ad fugam eam pntis obzicis,
ex o mognio. et sub fmoz regni regerms: quo fmoz p
viam exportatis. Mijra dicit, quanto fmoz rantiator
dicitur parant, quanto rantiator fmoz: quanto mta rantiator
dicitur parant. Mijra me dicit, qui si fmoz, amittit.
Cuius illam hoc mta librorum. Non reddi et capillus de
Capta manent apud nos in regno suo. Nunquam enim palatino
pns: tanta se hinc dicit rantiator.
Deo vero Roma hinc hinc rantiator, nisi ipse fmoz
quae fact: quae rantiator in fmoz.

Rex in Christo: et datus tunc totum
Gallicum, et obsequium nostrum curandis.

26 Junij 1747

Non est adhuc tanta pestis fieri, uti fecerit: Sunt quidem
egredientes acerbissime ac violente, quos dispositos ad fac-
torem subito nostrum: Multi tamen homines Cracoviam
discesserunt. Omnes, mandata regis: quos: fuge et
peditatione: populum diffeminavit et quare dominus
Deus a nobis, ac a populo Christiano post amplexus

Novae deo Manzinus, quos audire: quos vidit, dicit.
Primum de Cesare Calvini. De Turco vero
narratores, inquit, cum maxima parte, insensibiliter
illius ad Transylvaniae qua Rex Ferdinandus prodit
perdit: hac cum conditione pax seu Judicium ad Turcos
fuerit: Sufficit omnia quae in manibus Ferdinandi sunt, ea tunc
retinuit: Transylvania autem in manibus eius non fuisse:
Hec in Judicium, hoc pax: poliffima Hungaria partem
perdit. Itaque hoc verum non fuit.

Quod autem de ora Regis tam firmiter ad me fortiter dixerat
et ad omnia scriptis: ego illi hoc nomine maxime quibus
et hanc tantum illius in me profectionem. Quibus obsequio
meo promereri curabo. Cui me summi comendo.
Et ut saltem plene ac tam ydellissime amant quod omnino
fuerit. Cracoviae die vij Junij 1547

L. R. D. V

Stoż Stanislaus Gorzki
Canonicus ma